

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Vojtěch Šimák

Winston Churchill a krize válečného kabinetu v květnu 1940

Winston Churchill and War Cabinet Crisis in May 1940

Praha 2020

Vedoucí práce: doc. PhDr. František Stellner, Ph.D.

Poděkování:

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucímu své bakalářské práce doc. PhDr. Františku Stellnerovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné připomínky, trpělivost a rady, které mi při psaní práce poskytoval.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha dne 19. dubna 2020

.....

Jméno a příjmení

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce zkoumá působení Winstona Churchilla v roli prvního lorda admirality, a především pak v roli předsedy vlády. Hlavní část se pak zabývá květnem 1940, neboť právě události ve dnech 24.-28. května určily, zda Británie bude pokračovat ve válce nebo bude Německo žádat o mír. Práce vychází především z vydaných zápisů jednání válečného kabinetu v tomto období a knih napsaných Winstonem Churchillem. Krom zápisů z jednání válečného kabinetu zkoumá i dobový tisk a opírá se o moderní monografie a odborné články.

Klíčová slova (česky)

Velká Británie, Winston Churchill, politika, druhá světová válka, válečný kabinet, 1940

Abstrakt (anglicky)

The bachelor thesis examines the actions of Winston Churchill in time when he served as First Lord of Admiralty and especially in his time as a Prime Minister. Main part is dealing with May 1940, because events of days between 24th-28th May determined, if Great Britain continues fighting the war or sues Germany for peace. The thesis is based most importantly on issued cabinet minutes of War Cabinet in this term and books written by Winston Churchill. Secondly the thesis works with period press and modern monographs and historical articles.

Klíčová slova (anglicky)

Great Britain, Winston Churchill, politics, second world war, war cabinet, 1940

Obsah

Úvod.....	6
1. Život Winstona Churchilla	11
1.1 Mládí.....	11
1.2 Politická kariéra před a během první světové války	12
1.3 Návrat ke konzervativcům a opozice 30. let.....	16
2. Podivná válka	19
2.1 Chamberlainův válečný kabinet	19
4.2 Britský expediční sbor	22
4.3 Válka na moři	25
4.4 Invaze do Norska	28
3. Květnová krize	31
3.1 Pád kabinetu	31
3.2 Sestavení nové vlády	33
3.3 Boje na západní frontě.....	37
3.4 Jednání kabinetu 24.-28. května	41
Závěr.....	55
Seznam použitých pramenů a literatury	58

Úvod

Winston Churchill je často považován za jednoho z největších státníků minulého století a jednu z nejvýznamnějších politických osobností moderních dějin. Mnohé jeho proslovy se řadí k těm nejznámějším vůbec a v anketě, kterou v roce 2002 pořádala BBC, byl zvolen největším Britem v historii.¹ Jeho politická kariéra se započala roku 1900 a prakticky nepřerušeně, s výjimkou let 1922-1924, byl až do roku 1964 poslancem parlamentu. Během své kariéry působil jako ministr vnitra, financí, dvakrát jako první lord admirality a dvakrát jako premiér. Bylo to však až jeho první premiérství, které přišlo čtyřicet let po jeho vstupu do politiky, které jej udělalo mužem, jakým si vždy přál být – mužem, který psal dějiny a který se nesmazatelně zapsal do historie svého národa.

Většina Churchillovi kariéry se pojila s různými kontroverzemi. Ať již to byl jeho postoj k Irsku, kvůli kterému v prvním desetiletí své politické kariéry přešel k liberálům, katastrofální plán vylovení na Gallipoli nebo indická otázka, jejíž nešťastné řešení způsobilo v roce 1943 v hladomor v Indii.² Dodnes kvůli těmto událostem budí Churchill emoce a rozpaky, nicméně jeden moment v jeho životě je pro většinu badatelů i v pro veřejnost jednoznačný. Tím je léto 1940, kdy se britským silám nejdříve po pádu Francie podařilo uniknout a poté v letecké bitvě Němce porazit a pokračovat tak ve válce. Byla to právě Churchillova odvaha bojovat dál, i když ostatní se chtěli poddat, co mu vyneslo místo na předních příčkách oblíbenosti. Probíhala však jednání vlády v květnu tak, jak je často popisováno? Byl Churchill opravdu tím osamoceným válečníkem, který na konci května rozhodl, že bude Británie dál bojovat? Tradiční pohled na předválečné období appeasementu a začátek války vychází z teorie o takzvaných „*Guilty men*“, která se začala šířit ještě během války. Kniha byla sice vydána pod pseudonymem, nicméně jejími autory byla trojice novinářů – Michael Foot, Frank Owen a Peter Howard – kteří označili mimo jiné Nevilla Chamberlaina, lorda Halifaxe a Kingsleyho Wooda za strůjce války, a viníky britské nepřipravenosti.³

Po válce se tento narativ odpovědné skupiny politiků, kteří byli označováni za zbabělce, dále rozšiřoval a v akademických kruzích panovala neobvyklá shoda, především ohledně appeasementu jako fenoménu, který umožnil vzestup Hitlera. Během 50. a 60. let byli

¹ *BBC TWO reveals the ten greatest Britons of all time*, in: BBC Press Office 19. 10. 2002, [cit. dne 22. 4. 2020]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/>.

² Ó GRÁDA, Cormac, „*Sufficiency, Sufficiency and Sufficiency*“, *Revisiting the Bengal Famine of 1943-1944*, Dublin 2010, s. 90.

³ KELLY, Scott, „The Ghost of Neville Chamberlain“, *Guilty Men and the 1945 election*, in: *Conservative History Journal*, č. 3, 2005, s. 20; Étos mužů odpovědných za nepřipravenost na válku zkoumá i např. ADDISON, Paul, *The Road to 1945, British Politics and the Second World War*, London 2011.

především Chamberlain a Halifax označování za hlavní viníky a není proto divu, že bylo automaticky odsouzeno také jejich působení ve vládě Winstona Churchilla.⁴ Toto hodnocení bylo podpořeno i tím, že oba muži ji během několika měsíců opustili, to že u Chamberlaina odchod z vlády způsobily zdravotní potíže už v potaz však bráno nebylo. Když se v 70. letech pomalu začaly odtajňovat předválečné a válečné dokumenty britské vlády, sílilo hnutí revizionistů a pohled na britskou zahraniční politiku přelomu 30. a 40. let se začal měnit.⁵ Přesto je Churchillovi v událostech května 1940 stále přiznáván pozitivní a zásadní přínos během jednání, a to i přes pokusy vykreslit jej jako emotivního politika bez koncepce, který neměl podporu své strany a jednal na vlastní pěst.⁶

Ve své práci se soustředím na otázku, zda byl Churchill opravdu oním rozhodujícím faktorem během jednání 24. – 28. května 1940 a zda proti němu vskutku stála pevná opozice mužů appeasementu, tedy Chamberlaina a Halifaxe. Pokusím se také analyzovat hlavní důvody, proč se Churchill dostal k moci, neboť během třicátých let se pohyboval na periferii a byl spíše hlasitým kritikem vlády, než aby do jejího rozhodování měl šanci zasáhnout. Důležitým předpokladem je proto analyzovat jeho působení na pozici prvního lorda admirality od září 1939 do května 1940, neboť právě toto období bylo určující pro budování jeho politické pozice k tomu, aby se stal premiérem. Jako květnová krize bývá nejčastěji označen buď pád Chamberlainova kabinetu, nebo právě pět dní na konci května, nicméně já jsem se rozhodl označení „krize“ použít pro celý měsíc, protože květen byl uveden neúspěchem zabránit Němcům v zabrání Norska. Tento neúspěch pak vyústil v pád dosavadní vlády, se kterým časově souzní vpád německé armády do Francie. Boje ve Francii v květnu 1940 lze souhrnně označit také jako selhání, se světlou výjimkou evakuace z Dunkerku, a krize bojů na frontě pak vyvrcholila právě jednáními válečného kabinetu, která měla rozhodnout, zda bude Británie i přes mizivé vyhlídky pokračovat v boji.

Značná část mojí práce metodologicky vychází především z politických dějin, jak je popisuje Dvořák.⁷ S tradiční aplikací této metody jsou spjata některá úskalí, přičemž v mé práci se nejvíce projevilo to, co bývá označováno jako „*muži píší dějiny*.“ Tedy přílišné zaujetí konkrétním aktérem nebo aktéry bez přihlédnutí k dalším např. sociálním nebo ekonomickým faktorům.⁸ Nicméně povaha mé práce k tomuto nevyhnutelně směřovala, neboť se zabývá právě

⁴ KELLY, s. 23.

⁵ RIPSAN, Norrin – LEVY, Jack, *Wishful Thinking or Buying Time? The Logic of British Appeasement in the 1930s*, in: *International Security*, vyd. 32, č. 2, 2008, s. 148-150.

⁶ PRIOR, Robin, *When Britain Saved the West, Story of 1940*, New Haven 2015, s. 67.

⁷ DVOŘÁK, Tomáš a kol., *Úvod do studia dějepisu, I. díl*, Brno 2014, 73-75.

⁸ Tamtéž.

impaktem jedince – Winstona Churchilla – na rozhodnutí, které determinovalo setrvání Velké Británie ve válce. Zároveň jsem se tomuto fenoménu, tedy přihlížení k roli politiků na úkor ostatních faktorů, snažil vyhnout při analýze role „*guilty men*“ během appeasementu a počátku války, v čemž mi značně napomohla studie historiků Ripsmana a Levyho pojednávající právě o logice a důvodech appeasementu. Zásadní role, z důvodů zmíněných výše, připadá v mé práci též biografické metodě. Snažil jsem se zmapovat Churchillovo působení v období září 1939–květen 1940, zároveň jsem se snažil posoudit i důležitost úlohy, kterou sehrál a dopad jeho činnosti.⁹

Jako hlavní prameny mi při psaní posloužily především vydané *Cabinet's papers* dostupné online na stránkách databáze vládních archivů Spojeného království (*The National Archives*) a knihy napsané Winstonem Churchillem. Odraz akcí Churchilla i vlády ve společnosti jsem pak ilustroval na denním tisku, opět dostupném online na stránce britského tiskového archivu (*British Newspaper Archive*). Vládní archivy se ukázaly jako bohatý zdroj informací, které jsou dostupné široké veřejnosti online a umožnily mi nahlédnout jak do memorand, tak přímo do zápisů jednání, včetně tajných, což se ukázalo jako rozhodující pro analýzu role jednotlivých účastníků. Nicméně po porovnání se odbornou literaturou (především *Five Days in London*) se ukázala jejich hlavní slabina, neboť sekretář pořizující zápis, nemusel vždy být v místnosti přítomen, a proto bylo potřeba doplňovat zápisy z jednání dalšími prameny. Knihy, které napsal Winston Churchill o svém životě, a především pak událostech 30. a 40. let, mi umožnily nahlédnout do uvažování britského válečného premiéra, ač jsem informace musel často konfrontovat s prameny, či sekundární literaturou, neboť bylo očividné, že popis některých událostí byl autorem upraven. Přesto se knihy ukázaly jako dobrý zdroj informací a často popisovaly hlavně vojenské a námořní akce s velkým důrazem na detail.

Odbornou literaturu je možné rozdělit na dvě skupiny. První jsou práce zabývající se především osobou Winstona Churchilla na pozadí událostí, kterým se pak věnují spíše vágně a větší důraz je kladen přímo na osobu samotného Churchilla. To však nijak neubírá jejich přínosu, neboť především rozsáhlá biografie *Churchill: Život* od Martina Gilberta mi poskytla komplexní a ucelené informace o Churchillově životě a odkrývá i méně zmiňované oblasti jeho života, jako jsou 20. léta, jeho práce spisovatele a malířství. Gilbert zmiňuje i jinými autory často opomíjené deprese, kterými Churchill často trpěl především v době nečinnosti. Do této skupiny spadají i práce Geoffreyho Besta *Churchill: An Unexpected Hero* a *Churchill: Study in Greatness*, a

⁹ O úloze biografické metody při mapování dopadu jedince na dějiny a formování obrazu osobnosti referuje Štajf, ŠTAIF, Jiří, *Psaní biografie a autorská sebereflexe*, in: *Dějiny – Teorie – Kritika*, 2015, č. 1, s. 118-123.

Carla D'Este *Válečný vůdce: Život Winstona Churchilla ve válce, 1874-1945*. Oba autoři mají odlišný styl psaní a těžiště jejich výzkumu se nachází jinde – D'Este se zaměřuje především na Churchillovo působení na admiraltě a během druhé světové války, zatímco Best se věnuje i aspektům Churchillova života, výše zmíněných u Gilberta, který je často označován za Churchillova nejvýznamnějšího životopisce.

Druhou skupinou, kterou je potřeba zmínit je odborná literatura, která se týká samotných událostí let 1939 a 1940. Zásadními pracemi pro pochopení appeasementu a akcí Nevilla Chamberlaina pro mě byla kniha českého historika Jiřího Ellingera *Neville Chamberlain: Od usmiřování k válce, Britská zahraniční politika 1937-1940* a články *Power Brokers or just 'Glamour Boys'? The Eden Group, September 1939 – May 1940* od D. J. Duttona a *Four Days in May: The Norway Debate and the Downfall of Neville Chamberlain*, jehož autorem je britský historik Nick Smart. Tyto práce mi pomohly nahlédnout do problematiky appeasementu a pochopit příčinu transferu moci z Nevilla Chamberlaina do rukou Winstona Churchilla. Válečné přípravy a plány, stejně jako bitvu o Francii přibližují nejlépe publikace *France 1940, Defending the Republic* od Philipa Norda a *The Fall of France, Nazi invasion of 1940* od Juliana T. Jacksona, který je považován za předního odborníka na Francii 20. století.

Nicméně vůbec nejzásadnější dvojicí se ukázaly následující studie. První z nich je nová kniha *When Britain Saved the West, Story of 1940*, kterou v roce 2015 vydal Robin Prior. Tato práce detailně a přehledně shrnuje, jak boje na moři, tak norskou expedici, pád Francie, evakuaci z Dunkerku, tak především i jednání kabinetu mezi 24. a 28. květnem. Společně s *Five Days in London, May 1940* od Johna Luckase, který byl předním odborníkem na dějiny dvacátého století a významné muže druhé světové války, mi tyto knihy pomohly vytvořit si ucelený obraz o tom, jak probíhala jednání válečného kabinetu. Největší hodnota těchto knih pro mě spočívala v tom, že jejich autoři čerpali i z pramenů, které pro mě nebyly přístupné, jako například různé deníkové zápisy členů vlády i jejich důvěrníků, a doplnily tak obraz utvořený studiem primárních pramenů.

Práci jsem rozčlenil do tří kapitol, které se dále dělí na podkapitoly. První kapitola shrnuje Churchillův život, a především jeho kariéru, která i přes mnohé kontroverze zmíněné výše přivedla Churchilla do pozice britského premiéra. Druhá kapitola popisuje první půlrok druhé světové války, kdy Churchill působil jako první lord admirality. Zaměřuje se na složení prvního válečného kabinetu, analyzuje stav a aktivitu britských sil na kontinentě, stejně jako spojenecké plány na obranu proti německému útoku. Zbylé dvě podkapitoly poskytují rozbor akcí

námořnictva pod direktivou Winstona Churchilla a počáteční fázi anabáze v Norsku, která byla též z velké části Churchillovou iniciativou, ač dlouho odloženou. Těžištěm celé práce je pak třetí kapitola, která rozebírá nahrazení Chamberlainovy vlády v důsledku neúspěchu v Norsku a nástup Churchilla na post premiéra a ministra obrany. Značná část je věnována akcím britské a francouzské armády ve snaze zabránit německému vpádu a v neposlední řadě popisuje a rozebírá jednání úzkého válečného kabinetu, která determinovala britské setrvání ve válce.

Celkově se tedy práce zabývá působením Churchilla v počátcích druhé světové války a snaží se jej dosadit do širšího kontextu, aby bylo docíleno co největší objektivnosti a zároveň pochopení situace z více pohledů, než je ten podávaný v Churchillem napsaných knihách. K tomu jsem využil především vydaných zápisů jednání kabinetu, které jsem pak konfrontoval jak s Churchillovými knihami, tak se sekundární literaturou, která slouží především k doplnění celkového obrazu a porovnání mých vlastních hypotéz a zjištění.

1. Život Winstona Churchilla

1.1 Mládí

Winston Leonard Spencer-Churchill se narodil roku 1874 do bohaté šlechtické rodiny. Jeho rodiče byli lord Randolph Churchill, jedna z nejvýraznějších postav konzervativní strany konce 19. století, a Jennie Jerome, dcera jednoho z nejbohatších newyorských finančníků své doby. Jeho původ byl tedy smíšený, z otcovy strany byl jeho příbuzné patřili vévodové z Marlborough, včetně Johna Churchilla, významného britského generála a státníka,¹⁰ byla to ale matčina strana, která mu byla během jeho kariéry vyčítána, a právě jeho částečně americkému původu mnoho jeho oponentů přičítalo jeho sklony k touze po dobrodružství, riskování a prudké změny nálad.¹¹ Jeho otec pro něj byl velkým vzorem, což může působit rozporuplně, neboť jeho vztah a kontakt se synem byl velmi omezený, protože chtěl Churchill již od mládí vstoupit do politiky.¹² Lord Randolph Churchill však plánoval pro syna jinou budoucnost, a tak byl mladý Winston po letech v internátní škole, kde často způsoboval problémy svou nekázní,¹³ poslán do vojenské akademie v Sandhurstu. Krátce po zakončení akademie v roce 1894 Churchillův otec umírá, on však přesto následuje otcova přání a v roce 1895 vstupuje do armády.

Své roky v armádě započal Churchill jako poručík u husarského pluku a v souladu se svou povahou toužil co nejdříve spatřit akci. To se mu podařilo díky kontaktům jeho matky a účastnil se jako pozorovatel kubánské války o nezávislost. V druhé polovině roku 1896 byl jeho pluk odvelen do Indie, kde strávil celkem devatenáct měsíců. Během této doby si samostudiem doplňoval vzdělání, ale také si tu utvořil nevalné mínění o Indech.¹⁴ V této době začal Churchill pomýšlet na politickou kariéru. Blízko jeho vlastním názorům byla liberální strana, nicméně zásadně se s ní rozcházel v otázce Irska a jeho samosprávy.¹⁵ Proto se připojil k liberálnějšímu křídlu konzervativní strany a na jejím sjezdu v Bathu přednesl svou první řeč, přesto se

¹⁰ Během třicátých let Winston Churchill napsal rozsáhlou biografii svého předka, CHURCHILL, Winston S., *Marlborough: His Life and Times*, Chicago 2002.

¹¹ „...dobrá čistá tradice anglické politiky [...] byla prodána největšímu dobrodruhovi moderní politické historie,“ prohlásil o Churchillovi Rab Butler v den, kdy se dozvěděl, že se Churchill stal premiérem, COLVILLE, John, *The Fringes of Power, Downing Street Diaries, Volume One, 1939 – October 1941*, London 1985, s. 142.

¹² GILBERT, Martin, *Churchill, Život*, Praha 2002, s. 138. Dvanáct let po otcově smrti pak vydává obdivnou otcovu biografii *Lord Randolph Churchill* ve dvou svazcích.

¹³ Ve své knize popisuje Churchill svou nechuť ke vzdělávání již v době, kdy byl vyučován doma guvernankou, CHURCHILL, Winston S., *My Early Life*, London 1930, s. 3-5, 15-19.

¹⁴ CHURCHILL, Winston S., *The Story of Malakand Field Force, An Episode of Frontier War*, New York 2005, s. 187-191. Nicméně v pozdější práci na Indech obdivuje věrnost a pracovitost, CHURCHILL, *My Early Life*, s. 101.

¹⁵ GILBERT, s. 166-167.

popisoval jako „*liberál ve všem krom jména*.“¹⁶ V létě 1897 se rozhodl připojit k tažení proti rebelům v severozápadní Indii, přičemž v této době také poprvé působil jako válečný zpravodaj pro *The Pioneer* a *The Daily Telegraph*.¹⁷ Kromě dopisování domů a pro tisk zde také Churchill napsal svou první knihu *The Story of Malakand Field Force* a započal tak svou dlouhou a úspěšnou kariéru jako spisovatel. Opět díky svým kontaktům se mu podařilo připojit se ke sboru lorda Kitchenera, jež táhl do Súdánu proti povstalcům. Kitchenera i jeho důstojníky za nehumánní chování k zajatcům a později o této expedici napsal knihu *The River War*.¹⁸

Po návratu z Afriky se Churchill poprvé pokusil sledovat politickou kariéru a byl vybrán jako jeden z konzervativních kandidátů v okrsku Oldham, nicméně při volbách v roce 1899 neuspěl.¹⁹ Místo toho se opět jako válečný dopisovatel vydal do Jižní Afriky, kde zrovna v této době vypukla druhá búrská válka. Churchill pravidelně posílal hlášení do *Daily Mail* a *Morning Post* z válečné zóny v obleženém Ladysmithu.²⁰ Když cestoval vlakem do Colensa, byl jeho vlak přepaden a Churchill se stal válečným zajatce Búrů v Praetorii, odkud se jemu a dvěma jeho společníkům podařilo uprchnout do bezpečí portugalské východní Afriky.²¹ Díky těmto dobrodružstvím se v Británii stával slavným a jeho sloupky, které posílal do *Daily Mail* během bojů o Ladysmith, mu vynesly ještě větší popularitu a později byly vydány jako dalšího z jeho knih – *London to Ladysmith via Pretoria*, která mu krom slávy vynesla i nemalé finanční prostředky.²²

1.2 Politická kariéra před a během první světové války

Díky tomu, jak se proslavil během búrské války, se mu podařilo uspět ve volbách a roku 1900 vstoupil poprvé do parlamentu jako konzervativní poslanec za okrsek Oldham.²³ Nicméně během prvních let v parlamentu se čím dál častěji sbližoval s liberály a jejich názory, volil s opozicí proti vládě a poté, co hlasitě kritizoval novou přistěhovaleckou politiku, kterou se vláda snažila redukovat židovskou migraci, překročil půdu parlamentu a zasedl v řadách

¹⁶ JENKINS, Roy, *Churchill, A Biography*, London 2012, s. 79.

¹⁷ D'ESTE, Carlo, *Válečný vůdce, Život Winstona Churchilla ve válce, 1874-1945, I. díl*, Praha 2008, s. 76-77; *Mamunds Perished*, in: *The Daily Telegraph* 22. 9. 1897 [cit. dne 17. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

¹⁸ BEST, Geoffrey, *Churchill, A Study in Greatness*, Oxford 2003, s. 12; CHURCHILL, *My Early Life*, s. 167-168.

¹⁹ GILBERT, s. 112-114.

²⁰ Svému zajetí a útěku z tábora věnuje Churchill hned několik kapitol ve výše zmiňované knize, CHURCHILL, *Winston S., London to Ladysmith via Pretoria*, London 2004, s. 135.

²¹ Tamtéž, s. 216.

²² LUKACS, John, *Churchill, Visionary, Statesman, Historian*, New Haven 2002, s. 106-108.

²³ CHUTCHILL, *My Early Life*, s. 352.

liberálů.²⁴ Roku 1906 byl zvolen v okrese Manchester Severozápad a v Campbell-Bannermanově vládě zastával pozici podsekretáře pro kolonie, kde pomáhal ustanovit Svobodný oranžský stát a celkově se zabýval otázkou búrské jižní Afriky.²⁵ V této době také publikoval biografii svého otce, jehož důraz na volný obchod, který od něj Winston během mládí přejal, ho nasměroval k liberálům. Když roku 1908 vystřídal Campbell-Bannermanna ve funkci premiéra H. H. Asquith, stal se Churchill prezidentem obchodní rady, kde získal značný vliv na britské hospodářství a kromě spolupráce s Lloydem Georgem na sociálních reformách se zasazoval o podporu volného trhu.²⁶ V této funkci také poprvé musel řešit problematiku hornických nepokojů a společně s Lloydem Georgem navrhl nový systém pojištění v nezaměstnanosti, nicméně tyto reformy byly ohroženy odmítnutím nového rozpočtu a Asquith byl nucen vypsat nové volby.²⁷ Ty liberálové vyhráli, Churchill již podruhé v okrsku Dundee, kde zůstal až do roku 1922.

Churchill se stal mezi roky 1910 a 1911 ministrem vnitra a dosáhl tak na jednu z nejvýznamnějších pozic ve vládě. Během tohoto období se významně zasadil o reformu věznictví, omezení trestu smrti a několikrát musel řešit další hornické nepokoje, které se pokusil zmírnit nevyužíváním armády při jejich potlačování a prosazením zákona o bezpečnosti práce v roce 1911.²⁸ Nicméně nejvíce se proslavil příhodou při obléhání domu na Sidney Street. Tam se ukryla trojice lotyšských lupičů a střelbou bránili neozbrojené policii v zatčení. Churchill, který spěchal k místu přestřelky, jakmile se o tom dozvěděl, nechal přivolat vojáky, a přestože jinak do zatčení nezasahoval, když dům začal z neznámého důvodu hořet, přikázal hasičům, aby jej nehasili. „*Zdálo se mi lepší nechat dům shořet než pro záchranu těch lumpů riskovat britské životy*“, prohlásil, když byl za toto kritizován.²⁹ Zde se projevila Churchillova vlastnost, která mu měla v budoucnu přinést ještě mnoho problémů a odpůrců, tedy touha po akci, dobrodružství a snaha být „u toho“ když se něco dělo.

V říjnu 1911 jej Asquith ustanovil prvním lordem admirality, kde setrval Churchill celkem čtyři roky. Kvůli silící obavě z německé hrozby prosazoval pravidlo dvou britských lodí ke každé, kterou spustí na vodu německé námořnictvo, přesto se však snažil snížit napětí mezi oběma státy tím, že přizval svůj německý protějšek k jednání o omezení námořního zbrojení,

²⁴ Svému ranému působení v kabinetu věnuje celou kapitolu a je patrné, že již od počátku byl s mnoha principy konzervativní strany v konfliktu, CHURCHILL, *My Early Life*, s. 359-366; BEST, *Study*, s. 29-21.

²⁵ GILBERT, s. 175-177.

²⁶ D'ESTE, *I. díl*, s. 170-171.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Již roku 1908 na téma bezpečnosti práce a zavedení osmihodinové pracovní doby pro horníky pronášel řeč, CHURCHILL, Winston S., *Liberalism and the Social Problem*, London 1909, s. 173-188; GILBERT, s. 222-224 a 226.

²⁹ GILBERT, s. 220-221.

nicméně Němci odmítli.³⁰ Během své doby ve funkci prvního lorda Churchill výrazně podporoval rozvoj letectva, které bylo v této době ještě začleněno pod námořnictvo, přechod britských lodí z uhlí na ropu a neustával v kritice liberálního přístupu k samosprávě pro Irsko. Roku 1914 to byl on, kdo doručoval ultimátum separatistům v Severním Irsku a když bez souhlasu parlamentu poslal do regionu několik lodí, bylo mu vyčteno, že chtěl spáchat civilní masakr.³¹

Po vypuknutí první světové války měl Churchill na starost nejen přepravu britských vojáků do Evropy, ale také vzdušnou obranu Britských ostrovů a blokádu německého námořnictva. To však nebylo pro agresivního Churchilla dostatečně vzrušující, a tak se snažil přímo zasahovat i do bojů na kontinentě. Na podzim podnikl několik obhlídek po Francii a v říjnu částečně převzal odpovědnost za obranu Antverp, ze kterých se chtěla belgická armáda začít stahovat. Churchill přislíbil posily, nicméně ty dorazily v menším počtu, než požadoval a Churchill tak musel za cenu vysokých ztrát svolit ke stažení britské posádky z města.³² Za toto jednání opět sklídl kritiku jak od velení, tak především v tisku.³³

Značnou část podzimu naléhal Churchill na Kitchenera a Asquitha, aby byla otevřena nová fronta, která by vázala Osmany a uvolnila tak tlak na Rusy na Kavkaze. Churchill původně navrhoval ostrov Borkum, ale nakonec jako ideální místo byla vybrána úžina Dardanely nedaleko hlavního města Osmanské říše. Důležité je zmínit, že na formování a odsouhlasení plánu se krom Churchilla podíleli i Lloyd George, Asquith, Edward Grey a Kitchener, nikoliv pouze první lord, jehož role bývá často přeceňována.³⁴ Churchillovi přirozeně připadl úkol zajistit přepravu a námořní podporu celé akce. Již od počátku šlo o uspěchanou a nedobře naplánovanou akci, která vyústila v ohromné ztráty a nedosažení žádného ze stanovených cílů akce.³⁵ Churchill byl konzervativci a tiskem označen za viníka a aby Asquith udržel vládu, obětoval jej a Churchill musel rezignovat.³⁶ Krátkou dobu působil ještě jako kancléř hrabství Lancaster, tedy ve spíše symbolické funkci bez reálných pravomocí, a tak v listopadu 1915 rezignoval z vlády a připojil se k druhému batalionu granátníků na západní frontě.

Po krátké době strávené u granátníků a návštěvě Londýna o Vánocích se Churchill vrátil na frontu jako podplukovník a velitel batalionu královských skotských střelců, s nimiž strávil

³⁰ BEST, *Study*, s. 47.

³¹ D'ESTE, *I. díl*, s. 204-206.

³² CHURCHILL, Winston S., *The World Crisis, Volume I*, London 1923, s. 301-304 a 312-313.

³³ *What Use Is Antwerp?*, in: Daily Mirror 12. 10. 1914 [cit. dne 19. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

³⁴ CHURCHILL, *Crisis*, s. 464-480.

³⁵ GARIEPY, Patrick, *Gardens of Hell, Battles of Gallipoli Campaign*, Lincoln 2014, 281-300.

³⁶ GILBERT, s. 306.

více než tři měsíce za neustávajícího německého bombardování na frontě a po sloučení jeho praporu s pěchotní divizí se vrátil do Londýna.³⁷ Během první světové války se Churchill nikdy nedostal do přímé akce, přesto si až do konce života udržel náklonost k prostým vojákům a naopak nedůvěru k vyššímu armádnímu velení. I ve vládě a v parlamentu sympatizoval spíše s mladšími poslanci, se kterými, na rozdíl od Chamberlaina nebo Halifaxe, sdílel krušné zážitky a zkušenosti ze zákopů a oni mu onu náklonnost často opláceli.³⁸ Zkušenosti v armádě a admiraltě mu také umožnily i během třicátých let, kdy nepůsobil ve vládě ani žádné výkonné funkce, vytvořit síť informátorů a udržoval si tak přehled o jednání vlády i tajných informacích, čímž často své politické kolegy i protivníky překvapoval.³⁹

Na konci roku 1916 se na Churchilla usmálo štěstí – Asquith rezignoval a na jeho místo nastoupil Churchillův dobrý přítel David Lloyd George, který mu zajistil místo ve vládě jako ministru zásobování a Churchill se tak opět mohl podílet na vedení války.⁴⁰ Po jejím skončení byl jmenován ministrem války a jeho hlavními povinnostmi bylo dohlédnout na návrat britských vojáků a dohled nad britským angažmá v ruské občanské válce. Churchill již v této době zaujímal silně protikomunistický postoj a zasazoval se o výraznější nasazení armády a zvýšení dodávek zbraní bělogvardějcům, byl však ve vládě přehlasován a britské jednotky se z Ruska brzy stáhly, a nakonec byly omezeny i dodávky prohrávajícím protibolševickým silám.⁴¹ V letech 1921-1922 krátce působil jako ministr pro kolonie. Největší podíl jeho pozornosti si v této době vyžádalo vytváření smlouvy při vzniku svobodného irského státu, na jejímž sepsání se paradoxně podílel.⁴² Když vypukla v Irsku občanská válka, zasadil se materiální podporu pro smluvní strany a stal se terčem další kontroverze, neboť podporoval nasazení nechvalně známých *Black and Tans*, tedy pomocných sborů irského konstábla složených hlavně z bývalých vojáků, ale také omilostněných zločinců.⁴³ *Black and Tans* byli obviňováni z mnoha zločinů od nepřiměřeného násilí přes vydírání až po žhářství a s touto kontroverzí byl spojován i jejich hlasitý obhájce – Winston Churchill.⁴⁴

³⁷ D'ESTE, *I. díl*, 294-303.

³⁸ BEST, *Study*, s. 84; D'ESTE, *I. díl*, s. 304-305. O celkovém zastoupení mužů, kteří zažili první světovou válku ve službě, v parlamentu pojednává Richard Carr a část textu je věnována i Churchillovi, CARR, *Veterans of the First World War and Conservative Anti-appeasement*, in: *Twentieth Century British History*, vyd. 22, č. 1, 2011, s. 31.

³⁹ GILBERT, s. 531-539.

⁴⁰ D'ESTE, *I. díl*, s. 308-312.

⁴¹ BEST, *Study*, s. 96-98.

⁴² Tamtéž, s. 100-102.

⁴³ LEESON, D. M., *The Black and Tans, British Police and Auxiliaries in the Irish War of Independence, 1920-1921*, Oxford 2011, s. 191-222.

⁴⁴ Tamtéž.

1.3 Návrat ke konzervativcům a opozice 30. let

V roce 1922 Churchill ve svém obvodu prohrál volby a ocitl se poprvé po dvaadvaceti letech mimo parlament. Liberálové na začátku dvacátých let v důsledku první světové války, která znamenala pro Británii mnoho materiálních i lidských ztrát, výrazně ztráceli hlasy a na jejich úkor posilovali labouristé s MacDonalodem v čele, které Churchil, stejně jako mnozí další Britové, považoval za „*prodlouženou ruku komunismu*“.⁴⁵ Churchill trávil dlouhé měsíce na riviéře v okolí Caenn, objevil v sobě lásku k malířství a během života se stal uznávaným impresionistickým malířem, ač nikdy tak slavným jako byl spisovatelem a historikem. Bylo to právě psaní, které jej během 20. a 30. let finančně zajišťovalo, neboť k pozici poslance tehdy ještě nenáležel plat, a nutno říct, že velmi úspěšně, neboť jeho *Světová krize* se prodávala ve velkých počtech.⁴⁶ Roku 1924 Churchill poprvé po dvou desetiletích promluvil na shromáždění konzervativců a prohlásil, že v parlamentu již není místo pro liberální stranu a liberálové musí podpořit konzervativce, aby zastavili socialisty.⁴⁷ Stanley Baldwin mu umožnil kandidovat za konzervativce, Churchill v Eppingu uspěl a téhož roku byl Baldwinem jmenován ministrem financí.

Přestože Churchill zůstal odpůrcem cel a zastáncem volného obchodu, byl v roce 1925 přesvědčen, aby se uvolil k návratu ke zlatému standartu, což mu bylo také později vyčteno, ač na tom měl pramalou vinu a sám toho litoval.⁴⁸ Jeho první rozpočet se nesl ve znamení reform, které prováděli s Lloydem Georgem před první světovou válkou. Zasadil se o snížení důchodového věku a podporoval malé podnikatele, to všechno bylo umožněno snížením financování námořnictva a zbrojení, proti kterému měl již za necelých deset let v parlamentu brojit.⁴⁹ Během hornických nepokojů v roce 1926 sloužil jako mediátor vyjednávání, které sice nepřineslo žádné jasné výsledky, ale přesvědčilo Churchilla, aby se zasadil o zavedení minimální mzdy.⁵⁰ Ještě ve funkci ministra financí navštívil roku 1927 jižní Evropu a setkal se s Mussolinim, o kterém se vyjadřoval s obdivem.⁵¹ Ten však měl během třicátých let ustoupit a postupně ho nahradilo pohrdání, přičemž italského vůdce v roce 1939 označil za „*německého hochštaplera, který skáče po boku německému tygru*“.⁵² V roce 1929 si sice v Eppingu udržel

⁴⁵ BLAKE, Robert – LOUIS, Roger, *Churchill*, Oxford 2011, s. 118-129.

⁴⁶ LUKACS, *Visionary*, s. 105.

⁴⁷ BLAKE – LOUIS, s. 123.

⁴⁸ BEST, *Study*, s. 118-121.

⁴⁹ Tamtéž, s. 124.

⁵⁰ GILBERT, s. 446-448.

⁵¹ LUKACS, *Visionary*, s. 23.

⁵² CHURCHILL, *Bouře*, s. 128.

své místo poslance, ale celkově ve volbách zvítězili labouristé a Churchill se tak ocitl mimo vládu. Labouristická vláda padla v roce 1931 a nahradila ji vláda národní, ve které měli již značné zastoupení konzervativci, nicméně Churchill do ní zahrnut nebyl a započala se tak jeho „léta v divočině.“⁵³ Ta bývají často označována za dobu, kdy Churchill trpěl depresemi, nicméně právě to, že zůstal během 30. let mimo vládu mu umožnilo se v roce 1940 stát premiérem.

Vzhledem k tomu, že Churchill nezastával žádný úřad, mohl se naplno věnovat psaní. Na začátku třicátých let vydal svou autobiografii *My Early Life* a začal pracovat na biografii svého nejvýznamnějšího předka s titulem *Marlborough: His Life and Times*.⁵⁴ Když se na podzim roku 1929 vrátil z cesty po Spojených státech se synem Randolphem, začal v parlamentu hlasitě oponovat udělení statusu dominií pro Indii, neboť se obával, že by to vedlo jen k posílení snah o získání samostatnosti. Churchill byl v tomto ohledu velmi konzervativní a zůstával v něm v mnoha ohledech zachován imperialismus a rasismus viktoriánské Británie 19. století. Byl přesvědčen, že samospráva by vyústila v to, že hindská elita by se ujala moci a utlačovala by jak muslimy, tak i ostatní etnické menšiny na poloostrově.⁵⁵ Toto přesvědčení si ponechal po většinu zbytku svého života a během třicátých let Churchill volal po tvrdém potlačení jakýchkoliv snah Indů osamostatnit se.⁵⁶

Jeho hlavní agendou pro třicátá léta se stala kritika vládních kroků v oblasti snižování nákladů na obranu, ač tak sám v pozici ministra financí činil, a především kritika appeasementu.⁵⁷ K Němcům sice Churchill choval jistou náklonnost, ale na začátku třicátých let viděl rostoucí hrozbu nacistů a Hitlera a jako jeden z prvních před nimi parlament hlasitě varoval.⁵⁸ Obával se vpádu německých vojsk, které Hitler začal navzdory versailleským dohodám posilovat, do Polska a kritizoval Společnost národů i její členské státy za nečinnost a bezzubost.⁵⁹ Ve volbách roku 1935 si udržel své křeslo poslance, ale do vlády opět přizván nebyl. Když vypukla občanská válka ve Španělsku, podporoval vládní politiku neintervence, neboť se obával vítězství komunistů, stejně jako toho, že navrch získají republikáni, které

⁵³ GILBERT, s. 458-459.

⁵⁴ Tamtéž, s. 459 a 460.

⁵⁵ BLAKE – LOUIS, s. 448-468.

⁵⁶ Tamtéž. Více například CHURCHILL, Winston S., *India: Defending the Jewel in the Crown*, New York 2013.

⁵⁷ Sám prohlásil, že appeasement nemusí být nutně špatná diplomacie, nicméně musí být vykonáván z pozice síly, MAURER, John, *Churchill and the Outbreak of the Second World War in Europe*, in: Orbis, vyd. 63, č. 3, 2019, s. 313.

⁵⁸ Ve své knize *Bližící se bouře* věnuje Hitlerovi celou jednu kapitulu, CHURCHILL, *Bouře*, s. 54-64; LUKACS, *The Duel, The Eighty-day Struggle Between Churchill and Hitler*, New Haven 1990, s. 5.

⁵⁹ CHURCHILL, *Bouře*, s. 13-25.

podporovali Mussolini a Hitler.⁶⁰ Další kontroverze se Churchill dočkal v roce 1936, když hlasitě obhajoval svého přítele krále během abdikací krize a podporoval ho v uzavření sňatku s Američankou Wallace Simpsonovou.⁶¹ Politika appeasementu dosáhla svého vrcholu s nástupem Nevilla Chamberlaina do premiérského křesla a stejně tak dosáhla svého vrcholu i Churchillova kritika vlády. Dále psal ostré protivládní články do novin, a když se Chamberlain vrátil do Londýna s podepsanou Mnichovskou dohodou, označil to za „*totální a nezmenšenou porážku*.“⁶² Když pak po obsazení Československa i vláda musela upustit od udobřování Hitlera a začít se připravovat na nevyhnutelnou válku, byl již Churchill znovu na vzestupu a byl jedním z nejoblíbenějších politiků v Británii.

⁶⁰ MANCHASTER, William, *The Last Lion, Winston Spencer Churchill, Alone 1932-1940*, New York 1988, s. 226-227.

⁶¹ LUKACS, *Visionary*, s. 139-140.

⁶² CHURCHILL, *Do boje*, Prah 1947, s. 70-86.

2. Podivná válka

2.1 Chamberlainův válečný kabinet

Prvního září roku 1939 zaútočila Německá armáda na Polsko, čímž odstartovala druhou světovou válku. Vláda Velké Británie s Chamberlainem v čele vyčkávala další dva dny, než splnila své závazky z jara téhož roku a 3. září vyhlásila Německu válku společně s Francií. Od tohoto data do britské intervence v Norsku, v dubnu 1940, můžeme mluvit od takzvané „podivné válce“, kterou anglická historiografie zná jako „*Phoney war*“.⁶³ Tento válečný stav, naplněný nečinností, podle některých stál Británii a Francii možnost rychle válku ukončit.⁶⁴ Malý britský expediční sbor o síle pouhých čtyř divizí,⁶⁵ sice již tou dobou obsazoval své pozice v severní Francii, nicméně politická nevole jednat zapříčinila to, že vojáci ve Francii jen upevňovali obranná postavení a nudili se.⁶⁶

Vstup do válečného stavu s sebou přinesl i změny v chodu a složení vlády. Neville Chamberlain obratem kompletně rekonstruoval vládu, zatím složenou pouze z poslanců za konzervativní stranu, a zároveň sestavil válečný kabinet. Ten byl za Chamberlainova premiérství, oproti pozdějšímu válečnému kabinetu Winstona Churchilla, poměrně rozsáhlý. Čítal celkem devět členů včetně samotného premiéra. Krom Chamberlaina v něm zasedali následující: sir Samuel Hoare jako lord správce tajné pečeti, sir John Simon v pozici ministra financí, lord Halifax si podržel pozici ministra zahraničí, Leslie Hoare-Belisha jako ministr války, Kingsley Wood v pozici ministra pro letectví, lorda Chatfielda jako ministr pro koordinaci obrany, Maurice Hankey zastával pozici ministra bez portfolia a konečně prvním lordem admirality byl jmenován Winston Churchill.⁶⁷

Právě Churchillovo jmenování bylo pro Chamberlaina asi vůbec nejtěžší volbou.⁶⁸ Churchillova popularita sice od invaze do Československa neustále stoupala, nicméně hlavně ze strany konzervativních politiků, bylo možno stále zaznamenat velkou nevoli vůči jeho osobě. Pro mnohé byl stále týmž dobrodruhem, jehož nerozvážnost a touha po akci stály během první světové války Spojené království tisíce životů na Gallipoli, jiní ho kritizovali pro obhajování

⁶³ IMLAY, Talbot, *From Villain to Partner, British Labour Party Leaders, France, International Policy during Phoney War, 1939-40*, in: *Journal of Contemporary History*, vyd. 38, č. 4, 2003, s. 580.

⁶⁴ FRIESER, Karl-Heinz, *The War in the West, 1939-1940, An Unplanned Blitzkrieg*, in: FERRIS, John, *The Cambridge History of The Second World War, Volume I, Fighting the War*, Cambridge 2015, s. 289.

⁶⁵ FRIESER, s. 293.

⁶⁶ NORD, Philip, *France 1940, Defending the Republic*, New Haven 2015, s. 93.

⁶⁷ *The Cabinet Papers* [online], The National Archives: [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.nationalarchives.gov.uk/>

⁶⁸ ELLINGER, Jiří, *Neville Chamberlain, Od usmiřování k válce, Britská zahraniční politika 1937-1940*, Praha 2009, s. 354-356.

krále a Wallace Simpsonové během abdikace krize nebo pro jeho dvojnásobnou změnu stran.⁶⁹ Nicméně pravda byla taková, že Churchill se vracel do přízně veřejnosti a Chamberlain neměl vhodnějšího kandidáta na post lorda admirality. Sám Churchill byl ze svého jmenování do vlády nadšen, vždyť válka pro něj byla něco vzrušujícího, ač si jako voják, který zažil boje v Indii, na Kubě, v Jižní Africe i v zákopech západní fronty, uvědomoval, že je v ní pramálo krásného. Shledával válku příležitostí pro velké a hrdinské činy, ke kterým se cítil předurčen.⁷⁰ „*Je to admirality. Je to mnohem lepší, než jsem si myslel,*“ pronesl Churchill, když se o svém jmenování dozvěděl.⁷¹ Vytržen z letargie „let v divočině“ se opět pln elánu vrátil do prostor admirality a neomylně našel v přístěnku ve zdi uložené mapy tak, jak je tam hořkého roku 1915 zanechal.⁷² Zda nechala admirality signalizovat celé flotile legendární „*Winston is back!*“ dnes již bohužel nelze potvrdit, neboť se o tom nezachovaly žádné oficiální doklady, nicméně s jistotou to ani nemůžeme vyvrátit.⁷³

Podivná válka si své pojmenování vysloužila především nečinností spojeneckých vojsk na západní frontě, nicméně totéž ani v nejmenším nelze říct o královském námořnictvu a Winstonu Churchillovi. Ihned po svém nástupu do úřadu prvního lorda admirality se se svou obvyklou vervou a neúnavností pustil do inspekcí lodí, přístavů a námořních základen. Neúnavné tempo jeho práce zpočátku dohánělo k šílenství nejen nováčky v řadách jeho asistentů a stenografek, ale též námořní lordy, admirály i jeho kolegy ve vládě.⁷⁴ Ráno v devět hodin již byl, ač často ze svého lože, připraven pracovat, diktovat dopisy, telegramy a různé připomínky podřízeným i kolegům. Jeho hlavní slabostí, podle vlastních slov, byl hodinový odpolední spánek, musel spát nahý, který mu však umožňoval pracovat do pozdních nočních či brzkých ranních hodin.⁷⁵ Často pak mnohé admirály či generály „tahal z postele“ ještě okolo druhé hodiny v noci s různými dotazy ohledně pozice té či oné lodi nebo zásobování armády dodatečným množstvím střeliva pro tankové jednotky ve Francii. Chamberlain byl jeho korespondencí tak zahlcen, že Winstona požádal, aby mu neposílal dopisy ohledně záležitostí,

⁶⁹ D'ESTE, I. díl, s. 351. Poprask a nevoli, kterou jeho hlasitá podpora krále vzbudila napříč Británií i sněmovnou, popisuje i John Lukacs v LUKACS, *The Duel*, s. 23. Abdikační krizi z pohledu Nevilla Chamberlaina pak popisují jeho deníkové zápisy, kde můžeme najít zmíněné i jeho osobní antipatie vůči W. Churchillovi, který krále v této záležitosti podporoval, NC 2/24, ELLINGER, s. 102.

⁷⁰ GILBERT, s. 574.

⁷¹ D'ESTE, I. díl, s. 352.

⁷² GILBERT, s. 577.

⁷³ Zmínky o Churchillových excentrických zvycích najdeme například ve vydaných deníkových zápiscích jeho sekretáře, Johna Colvilla, COLVILLE, s. 145-149.

⁷⁴ LUKACS, *The Duel*, s. 25.

⁷⁵ MANCHESTER, s. 324.

které proberou nebo již probrali osobně. Premiér se v dopisech své sestře Hildě přiznal, že si myslí, že je Churchill posílá, aby měl co dát do své budoucí knihy o válce.⁷⁶

Staronový první lord admirality podnikl během půl roku ve své funkci mnohé inspekce po námořních základnách, ale i ve Francii. Nicméně snad vůbec nejvíce se zhrozil na mizerném stavem hlavní britské námořní základny na ostrovech – Scapa Flow na Orknejích. Ubytování pro vojáky bylo zastaralé a nekomfortní, protiponorková ochrana přístavu prakticky neexistovala.⁷⁷ Právě tento nedostatek se námořnictvu hrubě nevyplatil již v říjnu 1939. Osamělá německá ponorka, Churchill trval, aby je admirálita nazývala *U-boat*, pronikla do rejdy Scapa Flow a potopila bitevník *Royal Oak*, přičemž zahynulo 853 mužů z celkového personálu 1234 mužů sloužících na této zastaralé lodi.⁷⁸ Šok z tak nečekaného útoku v domovských vodách vyburcoval vládu k činnosti a všechny britské lodě byly vybavovány radarem, sonarem pro lov ponorek a Scapa Flow byla pomalu modernizována.⁷⁹

Churchill sám doslova hýřil nápady, americký prezident Roosevelt o něm prohlásil, že má za den padesát nápadů, z nichž jen tři nebo čtyři jsou dobré.⁸⁰ Jedním z těch dobrých pak bylo vytvoření realistických maket lodí, což mělo snížit nebezpečí bombardování. Samotný tento projekt velký přínos pro válečné úsilí nepřinesl, ale později byl využit roku 1944, kdy byla vytvořena doslova armáda falešných tanků, lodí, která zmátla německé velení při plánování obrany Atlantického valu.⁸¹ Churchill také při svých inspekcích rád rozmlouval s důstojníky nebo obyčejnými námořníky, čímž vyvolával pobouření u admirálů pro porušování subordinace. Jako vhodně protějšek Winstona s jeho přívalem nápadů a prudké povahy se ukázal admirál sir Dudley Pound, sám člověk mírné povahy, který si však dokázal stát za svým, čehož si Churchill cenil a oba muži, ač často ve střetu názorů, spolu dobře vycházeli až do Poundova odvolání roku 1943. Historik Arthur Marden o něm napsal: „*Pond se nebál ani Boha, ani člověka ani Winstona Churchilla.*“⁸²

⁷⁶ DILKS, David, *The Twilight War and the Fall of France, Chamberlain and Churchill in 1940*, in: Transactions of the Royal Historical Society, vyd. 28, č. 1, Cambridge 1978, s. 68-69; NC 7/9/42 a NC 18/1/1121.

⁷⁷ CHURCHILL, *Bouře*, s. 376.

⁷⁸ BEST, Geoffrey, *Churchill, An Unexpected Hero*, Oxford 2003, s. 158.

⁷⁹ CHURCHILL, *Bouře*, s. 377. Starší Churchillova biografie *The Last Lion* pak popisuje, jak litoval smrti námořníků a její zbytečnost: „*Nebozí chlapíci, nebozí chlapíci, lapeni tam v hlubinách,*“ údajně zvolal, když mu byla zpráva o potopení *Royal Oak* byla oznámena, MANCHESTER, s. 564.

⁸⁰ MANCHESTER, s. 559. Více o vztahu Churchilla a Roosevelta před vstupem USA do války LEUTZE, James, *The Secret of the Churchill-Roosevelt Correspondence, September 1939 – May 1940*, in: Journal of Contemporary History, vyd. 10, 1975.

⁸¹ D'ESTE, s. 356.

⁸² MARDER, Arthur, *From the Dardanelles to Oran*, London 2015, s. 110. Cit. dle BRODHURST, R. Churchill's Anchor: The Biography of Admiral Sir Dudley Pound, Barnsley 2000.

4.2 Britský expediční sbor

Již v době vlády Stanleyho Baldwina a Nevilla Chamberlaina, tedy v dobách počátků appeasementu, se v některých radikálnějších kruzích britské politiky a armádního velení mluvilo o vytvoření expedičního sboru.⁸³ Ten měl, zpočátku hlavně symbolicky, vojensky podpořit Francii na její západní hranici a dal by tak jasně najevo britskou ochotu jít do války v případě německé agrese. Tato myšlenka byla vládou dlouho přehlížena a drtivá většina skromného rozpočtu na obranu byla směřována do údržby a rozvoje RAF a královského námořnictva.⁸⁴ Armáda nedostávala dostatek financí na rozsáhlou modernizaci nebo přezbrojování, té však bylo nutně třeba. Tento stav trval až do roku 1938, do té doby byla armáda silně podfinancována.⁸⁵ Když pak Hitler napadl Polsko, mohlo Spojené království vyslat do Francie pouhé čtyři divize pravidelné armády.⁸⁶ Díky kvapným investicím od začátku roku 1939 však byly tyto divize pod velením lorda Gorta lépe vyzbrojené než většina francouzské armády a také, což bývá často opomíjeno, v porovnání s armádou německou, byla prakticky kompletně motorizované.⁸⁷ Stále se však jednalo o poměrně malé vojenské uskupení. Při porovnání počáteční síly BEF, tedy čtyři divize, s celkem 141 divizemi, které se účastnily bojů v květnu 1940 na straně Německa, je možné vidět další důkaz britské strategie ve zbrojení a celkovém vedení nové války. Tu měla na pozemních kontinentálních bojištích vybojovat především armáda francouzská, s minimálním přispěním britské armády, což mělo, pokud možno, omezit ztráty na životech obyvatel ostrovů. Hlavním přínosem Velké Británie do válečného snažení měla být RAF, jejímž úkolem by bylo získání převahy ve vzduchu a zároveň bombardování německých vojenských a strategických hospodářských cílů, a královské námořnictvo, které mělo odříznout Německo blokadou od potravin a většiny surovin

⁸³ RIPSAN – LEVY, s. 178.

⁸⁴ SHAY, Robert Paul, *British Rearmament in the Thirties, Politics and Profit*, Princeton 1979, s. 297; LOBELL, Steven, *Bringing Balancing Back In: Britain's Targeted Balancing, 1936-1939*, in: *Journal of Strategic Studies*, vyd. 35, č. 6, 2012. Obnovení zbrojení a navýšení rozpočtu na posílení obraných sil neuniklo samozřejmě ani pozornosti veřejnosti a tisku, *Britain to increase spending on arms*, in: *The Guardian*, 4. 3. 1935, [cit. Dne 4. 4. 2020]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/>, a nárůst výdajů na zbrojení podporují i oficiální prameny, které jasně ukazují, že kapacity britského průmyslu byly naplno aktivovány až od roku 1941 dále, *The UK Public Spending* [online], The UK Public Spending [cit. 1. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.ukpublicspending.co.uk/>

⁸⁵ SHAY, s. 297.

⁸⁶ CADDICK-ADAMS, Peter, *Phoney war and Blitzkrieg, The Territorial Army in 1939-1940*, in: *RUSI Journal*, vyd. 143, č. 2, 1998, s. 67.

⁸⁷ Nutno podotknout, že představa německé válečné mašinérie útočící na Polsko kompletně motorizovaná je pouze legendou. Německá armáda, stejně jako armáda Polská, Ruska a z velké části francouzská, především v logistice spoléhala ještě převážně na sílu koní, nikoliv nákladních vozidel, jak bývá často mylně předpokládáno. To se začalo stávat reálným až po roce 1942, tedy v době, kdy německá armáda již zabředla do pozicičních bojů v Rusku, nikoliv tedy při *Blitzkriegu*, FRIESER, s. 292-293.

nezbytných pro vedení války a zároveň zajistit zásobování týmiž surovinami pro Británii a Francii.⁸⁸

K posílení BEF došlo až v lednu 1940, kdy byly do Francie odeslány další tři divize. Jednalo se o trojici divizí z takzvané „teritoriální armády“, která byla sice v prosinci 1939 sloučena s pravidelnou armádou, nicméně její členové, ani její složení neodpovídalo svou kvalitou jednotkám pravidelné armády.⁸⁹ Teritoriální armáda byla založena roku 1908 a, ač ve velké míře sloužila během první světové války, v meziválečném období míru byla její role především policejní. V případě války tyto jednotky dobrovolníků, přirovnatelné k současným armádním zálohám, měly sloužit na tzv. „domácí frontě“, tedy při obraně ostrovů, jako posádky protiletadlové obrany a podobně. Po Mnichovské krizi bylo Chamberlainem nařízeno zdvojnásobení této složky armády na celkový počet 26 divizí, nicméně oněch 13 stínových divizí zřízených v roce 1938 postrádalo kompletní velení, moderní vybavení či kvalitní výcvik. Kvůli celkové nepřipravenosti teritoriální armády bylo k vyslání do Francie vybráno celkem šest divizí, z nichž tři dorazily v lednu a tři během bitvy o Francii ani vypraveny nebyly, místo toho doplnila BEF trojice divizí „druhé linie“, které měly zajišťovat logistiku, rozšiřování letišť a vůbec se tedy neměly zapojit do boje. Nicméně se v květnu 1940 tyto nezkušené a nepřipravené jednotky často ocitly tváří v tvář nepříteli a za svou nepřipravenost tvrdě platily.⁹⁰

Britské divize se na západní frontě do začátku května 1940 nedočkaly prakticky žádné akce. Britsko-francouzské plány obrany spočívaly v rychlém postupu na území Belgie a Nizozemí. Tyto plány vycházely hned z několika premis. První z nich byla, a ta byla asi jediná správná, že skrze Maginotovu linii se Němci neprobijí a ani se o to ve významnější míře nebudou pokoušet.⁹¹ Druhým předpokladem bylo opakování Schlieffenova plánu z první světové války, neboť ten se zdál jediným možným způsobem, jak obejít nedobytnou Maginotovu linii. Velení počítalo se střetem s německými vojsky právě v Belgii, neboť tamní terén se nehodil pro poziční válku a rozsáhlejší opevňování, stejně jako severní část francouzské západní hranice. Belgická armáda měla tento německý nájezd, jak to nazval Churchill,⁹² zabrzdit dostatečně dlouho, aby jí přispěchaly francouzské a britské jednotky na pomoc. Poslední předpoklad se ukázal vůbec nejdůležitější a také nejvíce chybný. Byl jím předpoklad,

⁸⁸ NORD, s. 70-75.

⁸⁹ Vojenský historik Caddick-Addams shrnuje problémy TA do několika kategorií: nedostatečný trénink a vybavení, nezkušenost a nedostatek důstojníků a v neposlední řadě též absence kvalitních informací o protivníkovi, CADDICK-ADDAMS, s. 67-78.

⁹⁰ CADDICK-ADDAMS, s. 67.

⁹¹ NORD, s. 63, což potvrzuje z německého pohledu na problematiku i FRIESER, s. 288-290.

⁹² CHURCHILL, *Bouře*, s. 562. Nicméně nebyl sám, kdo často německou armádu podceňoval, Francouzský prezident Reynaud charakterizoval invazi do Polska jako pouhou expedici, FRIESER, s. 289.

že pro větší vojenské uskupení s tanky je Ardenský les neprostupný, a Němci proto budou nuceni své motorizované a takové divize nuceni poslat severním obloukem v ústrety elitním francouzským a britským jednotkám, které zde byly rozmístěny.⁹³

Začátek války se v politických kruzích nesl ve znamení urychleného organizování obrany ostrova, a především jednání o tom, kdy udeřit. Britská vláda celá třicátá léta vkládala velkou důvěru v sílu strategických bombardérů a nyní Leo Amery i Winston Churchill, který byl odhodlán jednat co nejrychleji, navrhovali bombardovat Porúří, kde byla koncentrována značná část německého průmyslu.⁹⁴ Právě včasný zásah na západě mohl již v této fázi ukončit válku, neboť drtivá většina německé armády byla zaneprázdněna v bojích s Polskem, jehož jednotky kladly nečekaně tvrdý a odhodlaný odpor.⁹⁵ Nicméně k žádnému zásadnímu rozhodnutí nedošlo a útok na stát, kterému Británie na jaře přislíbila vojenské záruky, se ukázal jako nedostatečný důvod k zahájení ofenzivních operací, ať již mluvíme o bombardování nebo dokonce pozemní ofenzivě. Důležité je však neopomenout ani fakt, že na neuskutečnění ofenzivních operací měl svůj podíl i nesouhlas francouzské vlády s, byť jen bombardováním Porúří, tudíž nelze veškerou vinu „házet“ na Chamberlaina. Britské bombardéry však nezůstaly v nečinnosti, místo bomb však na německé území shazovaly propagační letáčky.⁹⁶ Tato z dnešního pohledu až bláhová činnost vycházela z pevného přesvědčení britského establishmentu, že válku bude možné vyhrát hospodářským vyčerpáním Německa, jehož lid sám svrhne Hitlera.⁹⁷ Nicméně skutečnost nemohla být tomuto tvrzení vzdálenější. Toto přesvědčení ukazuje na další z kritických chyb spojenců, a tou byla špatná informovanost nejen o německé náladě ve společnosti, ale často byl podceňován německý válečný průmysl, nebo naopak byly přeceněny počty a schopnosti letectva.⁹⁸

Chamberlainova administrativa i sám premiér se zdáli stále neochotní si přiznat fakt, že Británie je ve válce. Přejít a přípravy průmyslu a ekonomiky na válečný stav postupoval velice pomalým tempem. To však nebylo dostačující vládou vytyčeným cílům, natož pak reálným potřebám, které byly mnohdy ještě vyšší.⁹⁹ Navyšování stavů ozbrojených sil sice

⁹³ Chybnost této úvahy popisují Frieser i Prior. Nord pak popisuje důležitost bodu v okolí Sedanu, neboť se jednalo o místo spojení Maginotovi linie a severněji rozmístěných elitních jednotek, které měly postoupit do Belgie k protiútok, FRIESER, s. 296; PRIOR, s. 74; NORD, s. 74.

⁹⁴ MANCHASTER, s. 583 a D'Este, s. 366-368.

⁹⁵ FRIESER, s. 314.

⁹⁶ PRIOR, s. 6 popisuje neochotu francouzské vlády podniknout protiútok a o letáčkové kampani se zmiňuje na s. 7-9.

⁹⁷ PRIOR, s. 15-17.

⁹⁸ SHOWALTER, Dennis, *Armies, Navies, Air Forces, Instruments of War*, in: FERRIS, John, *The Cambridge History of The Second World War, Volume I, Fighting the War*, Cambridge 2015 s. 568; O'BRIEN, Phillips, *How the War Was Won, Air-Sea power and Allied Victory in World War II*, Cambridge 2015, s. 120-121.

⁹⁹ PRIOR, s. 10-12.

probíhalo, nicméně tempem příliš pomalým na to, aby byla armáda nebo RAF připraveny čelit Německému náporu, natož provést protiútok.¹⁰⁰ Čestnou výjimkou bylo námořnictvo pod velením nového prvního lorda. Královské námořnictvo si zakládalo na své nadvládě na světových mořích a, ač v posledních třiceti letech tato převaha klesala, německé námořnictvo se stále britskému loďstvu nemohla rovnat. Hlavní slabinou námořnictva pak byly ponorky, které byly naopak silnou stránkou jejich protivníka.¹⁰¹ V čem však kabinet vyvíjel neutuchající aktivitu, byla diplomatická jednání, často ta neoficiální. Jak Chamberlain, Halifax, tak i jiní členové vlády a parlamentu se neustále setkávali s emigranty či pacifisticky smýšlejícími nižšími reprezentanty Německa, což dále prohlubovalo víru ve slabost Hitlerova nacistického režimu.¹⁰² Na opačné straně se však o míru také mluvilo. Hitler v počáteční fázi často zmiňoval, že Británie není jeho nepřítelem.¹⁰³ Nicméně britské spojení s Francií z ní jeho nepřítele dělalo. Tyto skutečnosti však v Londýně, přes čilou diplomatickou aktivitu, nebyly známy. Neochota vést proti Německu válku, a naopak ochota jednat s někým, kdo by Hitlera mohl nahradit, pak jasně ukazuje příčinu polovičatých opatření, které Chamberlainova administrativa během prvního půlroku války přijala. Opatření se pak zdají logická, nicméně ve svém důsledku je můžeme přesvědčivě označit jako nedostačující a chybná, neboť právě reluktance vést protiútok stála spojence možnost vyhrát válku hned v zárodku.¹⁰⁴

4.3 Válka na moři

Jak již bylo zmiňováno v předchozí kapitole, spojenci během podivné války nevykazovali žádnou významnou vojenskou ani válečnou činnost. Postup vojsk do Porúří se neuskutečnil, bombardéry RAF na německém území shazovaly pouze propagandistické materiály. Jedinou světlou výjimkou bylo námořnictvo. Tento fakt můžeme přičítat především dvěma faktorům. Tím prvním byl jednoznačně Churchill, jehož inspekce, nápady a všeobecná touha po akci a dobrodružství nenechaly admiraltu usnout v letargii, v jaké se nacházela většina válečného kabinetu. Nicméně mnohem významnějším a nebezpečnějším faktorem, který nutil královské námořnictvo k akci, bylo německé námořnictvo. To již od začátku války podnikalo četné útoky,

¹⁰⁰ CAB/23/100.

¹⁰¹ D'ESTE, s. 361.

¹⁰² PRIOR, s. 16-18.

¹⁰³ Nicméně jeho pohled na Británii se postupně měnil, a obzvláště poté, co se premiérem stal Winston Churchill, označil Británii v létě 1940 za nepřítele číslo jedna, VICTOR, George, *Hitler, Pathology of Evil*, Washington D. C. 2000, s. 183-4.

¹⁰⁴ O tom byli přesvědčeni i mnozí němečtí generálové, např. generál Franz Halder, jak uvádí MANCHASTER, s. 588.

především ponorkové, na britské obchodní i válečné lodě. Prvními ztrátami britského námořnictva v této válce se staly pasažérská loď SS *Athenia* již 3. září a lehká letadlová loď HMS *Courageous* o čtrnáct dní později, tedy 17. září.¹⁰⁵

Nový první lord admirality však nenechal německou korzářskou aktivitu bez odpovědi. V této fázi války nebyly sice ztráty, které působily ponorky na obchodních a zásobovacích plavidlech, tak závažné, jako v pozdější fázi války,¹⁰⁶ nicméně admirality se správně obávala nárůstu aktivity *U-boats*, jak je označoval Churchill.¹⁰⁷ Efektivní zbraní protiponorkového boje se již na počátku bitvy o Atlantik ukázaly hlídkové letouny. Ty byly sice omezeny doletem z ranvejí na Ostrovech, nicméně v tomto rádiu dokázaly ponorky rychle lokalizovat. Jejich zneškodnění pak připadlo buď RAF nebo lehkým křižníkům námořnictva.¹⁰⁸ Námořní střety, které se odehrály na podzim roku 1939, však byly jen prvními vlaštovkami urputného soupeření, které se mělo odehrát v celém Atlantiku mezi roky 1939 a 1945. Boj o nadvládu nad oceánem mezi Evropou a Amerikou se stal nejdelší kampaní celé války, neboť trval právě od 3. září 1939 až do definitivní porážky Německa a vyžádal si na 43 000 britských životů.¹⁰⁹

Jedním z prvních spojeneckých vítězství celé druhé světové války byla bitva, jenž se odehrála zdánlivě ve vzdálených a s evropským konfliktem zdánlivě nesouvisejících vodách pobřeží Jižní Ameriky u ústí Rio de la Plata. Kapesní bitevní loď *Graf Spee*,¹¹⁰ která již od začátku války operovala v jižním Atlantiku, potopila do začátku prosince již devět obchodních lodí. Toho se kapitánu Hansi Langdorffovi podařilo dosáhnout bez ztrát na životech, neboť britské námořníky bral na palubu *Graf Spee* jako zajatce, které plánoval později dopravit do Německa.¹¹¹ Admirality vyslala na konci podzimu 1939 do vod jižního Atlantiku celkem osm eskader lehkých a těžkých křižníků. Jejich úkolem bylo najít a zneškodnit *Graf Spee*.¹¹² Německého korzára se podařilo dopadnout 13. prosince 1939 eskadře pod velením komodora Henryho Harwooda. Ten nechal neprodleně zahájit útok, který měl osamocenou loď v řádu

¹⁰⁵ BLAIR, Clay, *Hitler's U-Boat War, I., The Hunters, 1939-1942*, New York 1996, s. 67; HARWOOD, Jeremy, *World War at Sea*, Wollombi 2015, s. 20.

¹⁰⁶ O'BRIEN, s. 117.

¹⁰⁷ CHURCHILL, *Druhá světová válka, II. díl, Jejich nejskvělejší hodina*, Praha 1993, s. 570.

¹⁰⁸ O'BRIEN, Tamtéž.

¹⁰⁹ ROBB, Linsey, *Blood, Thunder and Showgirls, The Merchant Navy on the BBC, 1939-1945*, in: *Historical Journal of Film, Radio and Television*, vyd. 35, č. 3, 2015, s. 474-476.

¹¹⁰ Jedná se o třídu lodí, které byly navrženy a vyvinuty v Německu v meziválečném období tak, aby splňovaly podmínky stanovené Versaillskou smlouvou, ale zároveň aby se vyrovnaly větším lodím. Kapesní bitevní lodě byly díky své konstrukci rychlejší než bitevní lodě a bitevní křižníky a disponovaly větší palebnou silou než lehké i těžké křižníky, které však byly povětšinou rychlejší, HARWOOD, s. 46.

¹¹¹ MARDER, s. 143; CHURCHILL, *Bouře*, s. 465.

¹¹² ZIMM, Alan, *A Battle Badly Fought, Despite garnering accolades, British Commodore Henry Harwood allowed the outgunned Graf Spee to slip through his fingers at the Battle of the River Plate*, in: *Naval History*, vyd. 33, č. 4, 2019, s. 3; CHURCHILL, *Bouře*, s. 466-469.

minut zničit. Díky špatné koordinaci mezi trojicí křižníků, těžkého *Exeteru* a dvou lehkých *Ajax* a *Achilles*, a špatných taktických rozhodnutí komodora Harwooda, které se zároveň protivily tehdejší bojové doktríně admirality,¹¹³ se podařilo *Graf Spee* pouze poškodit.¹¹⁴ Německé lodi se podařilo od britské eskadry odpoutat a po několikahodinovém pronásledování se stáhnout do bezpečí neutrálního přístavu v Montevideu.¹¹⁵ Tam byla kapesní bitevní loď sice v bezpečí, ale také v pasti, proto po konzultaci se svými nadřízenými v Německu nechal kapitán Langdorff bitevník *Graf Spee* potopit.¹¹⁶ Bitva u ústí Rio de la Plata byla pro královské námořnictvo taktickou prohrou, neboť střet vyhrál *Graf Spee*, ač bojiště opustil. Nicméně ze strategického hlediska se jednalo o britské vítězství, hrozba německé bitevní lodi byla potlačena. Tento úspěch pak byl bohatě využit britskou propagandou.¹¹⁷ O to se zasloužil i sám Churchill, neboť byl z akce v době obecné pasivity vlády a vojenských složek nadšen. „*Bylo nesmírně vzrušující sledovat odvíjející se drama této skvělé akce z operační místnosti admirality*,“ vyjádřil se po několika letech a přirovnával tento střet k velkým námořním bitvám z dob Horatia Nelsona.¹¹⁸ Celé střetnutí u jihoamerického pobřeží však mělo mít ještě dohru, která ovlivnila evropské bojiště, neboť *Graf Spee* původně doprovázela podpůrná loď *Altmark*, které se podařilo pátracím eskadrám vyklouznout s téměř třemi stovkami britských zajatců.

Churchill nechal *Altmark* hledat po celém Atlantiku, nicméně objevit se ji podařilo až o více než dva měsíce později, 14. února u norského pobřeží nedaleko Trondheimu. Od té doby byl *Altmark* norskými loděmi zastaven celkem třikrát, naposledy nedaleko od Bergenu.¹¹⁹ Posádky hlídkových lodí opakovaně provedly zevrubnou prohlídku lodi a tázaly se kapitána německého plavidla Heinricha Daua, zda loď veze nějaké zajatce. Odpověď byla záporná.¹²⁰ Lodi bylo poté vždy umožněno pokračovat, a to i skrze neutrální oblasti, což bylo porušení mezinárodních smluv o neutralitě Norska.¹²¹ Admiralita byla o těchto událostech spravena a 15. února byla eskadra pod velením kapitána Philipa Viana vyslána, aby *Altmark* zastavila a

¹¹³ ADM 239/261

¹¹⁴ O stavu a vysoké míře obětí výmluvně vypovídají deníkové zápisy lodního chirurga z těžkého křižníku *Exeter*, který utrpěl nejtěžší ztráty z trojice britských lodí, aniž by německou loď výrazněji poškodil, BENNET, S., *The Battle of River Plate, Excerpts from the Diary of Surgeon Commander Jack Cussen RN, PMO of HMS Exeter*, in: *Journal of Military and Veterans' Health*, vyd. 27, č. 3, 2019, s.

¹¹⁵ ZIMM, s. 5.

¹¹⁶ Churchill ve své knize bitvu popisuje s nadšením a do detailů jako jasné britské vítězství, nicméně vojenští historikové se shodují na tom, že se jednalo o taktickou prohru, CHURCHILL, *Bouře*, s. 467-475; ZIMM, s. 7.

¹¹⁷ DOHRETY, Martin, *The Attack on the Altmark, A Case Study of Wartime Propaganda*, in: *Journal of Contemporary History*, vyd. 38, č. 2, 2003, s. 188.

¹¹⁸ GILBERT, s. 583.

¹¹⁹ DOHRETY, s. 189.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ ADM 199/280.

osvobodila vězně, jejichž osudem měl být zajatecký tábor v Německu.¹²² Britské lodě se dostaly v bergenském fjordu do krátkého a nenásilného konfliktu s norskými hlídkovými čluny, a nakonec se část posádky HMS *Cossack* pod velením jednoho z Vianových důstojníků nalodila na *Altmark*. Zde po krátké potyčce osvobodili celkem 299 britských zajatců z lodí, které potopil během podzimu v jižním Atlantiku *Graf Spee*.¹²³ Díky protichůdným výpovědím kapitánů Viana a Daua není jasné, která posádka potyčku vyprovokovala, ale smrt sedmi německých námořníků a osvobození zajatců v neutrálních vodách využila jak propaganda britská, tak německá. Z pohledu Churchilla a admirality se jednalo o hrdinou záchranu na poslední chvíli. Narušení neutrálních vod ospravedlňoval první lord mimo jiné tím, že *Altmark* na své palubě nesla jak válečné zajatce, tak zbraně, které však před vstupem do norských výsostných vod ukryl, což by znamenalo porušení norské neutrality. Německá propaganda pak označila britský útok jako nehorázné porušení norské suverenity.¹²⁴ Churchill opět, stejně jako v případě nepříliš úspěšného střetu s *Graf Spee*, překypoval nadšením. O pár dní později se o incidentu zmiňoval jako o skvělé ukázce námořního boje, „*V temné, chladné zimě tím zahřály srdce Britů,*“ pronesl.¹²⁵

4.4 Invaze do Norska

Churchilla, a nejspíše ani nikoho jiného na admiralitě, by v polovině února 1940 nejspíše nepadalo, že právě incident s lodí *Altmark*, který pro německé námořnictvo znamenal minimální ztráty, definitivně ukončí podivnou válku, která se vlekla již od září předchozího roku. Právě tato událost utvrdila německé vrchní velení, a především Adolfa Hitlera, o tom, že se Britové připravují k invazi do Norska. Nacisté se obávali, že se Britové pokusí o obsazení důležitých norských přístavů, především nezamrzajícího Narviku, a možná budou dokonce pokračovat do švédského přístavu Luleå.¹²⁶ Tento plán, který Churchill navrhoval již od podzimu 1939, by zasadil tvrdou ránu německému válčenému průmyslu, neboť by prakticky přerušil dodávky oceli. Ty proudily do Německa značnou část roku přes švédský přístav Luleå,

¹²² ADM 33/1519.

¹²³ DOHERTY, s. 191.

¹²⁴ Tamtéž, s. 198-200. O události též hojně informoval denní tisk, např. *Altmark Rescue: Work of Shipwrecked Mariners*, in: The Scotsman, 23. 2. 1940 [cit. dne 27. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

¹²⁵ CHURCHILL, *Bouře*, s. 510.

¹²⁶ RISTE, Olav, *Intelligence and 'Mindset', The German Invasion of Norway in 1940*, in: Intelligence and National Security, vyd. 22, č. 4, 2007, s. 524.

nicméně tento přístav v zimě zamrzal, a tak musely v zimě přes Narvik.¹²⁷ Záminkou pro toto tažení, jehož primárním cílem byla ocel pro Německo, byla i pomoc Finsku, které touto dobou vedlo krvavou a nejspíše i beznadějnou válku se Sovětským svazem.¹²⁸ Vláda s Chamberlainem v čele tuto riskantní operaci však neustále odkládala, neboť v ní mnozí viděli druhé Gallipoli.¹²⁹

K rozhodnutí o realizaci preemptivní invaze do Norska nakonec došlo, po dlouhých jednáních a nátlaku členů generálního štábu s Poundem a Churchillem v čele, 29. března, tedy šest měsíců a deset dní poté, co Churchill s plánem poprvé přišel.¹³⁰ Nicméně tou dobou již bylo pozdě, neboť německá mašinérie zalarmovaná incidentem z poloviny února již přípravy zahájila a v době, kdy britské velení formovalo plán operace, již německé přípravy vrcholily. Hlavními cíli plánu „*Weserübung*“ byly především hlavní norské přístavy Narvik, Bergen, Trondheim, Kristiansand a Oslo. Německé paradesantní výsadky pak měly zajistit velká norská letiště, která se měla stát základem vzdušné převahy nepřátelského letectva, v okolí Oslo a Stavangeru.¹³¹ V době, kdy německé přípravy vrcholily, rozhodl kabinet o tom, že Churchill může realizovat pokládání minových polí ve vodách na jih od Narviku.¹³² To bylo jasné porušení norské neutrality a vrchní velení doufalo, že vyprovokují Němce k rychlé a špatně koordinované akci.¹³³ To se nepovedlo, neboť první německé lodě směřující do Narviku a Bergenu vyrazily ze svých domovských přístavů již ráno 7. března, tedy v době, kdy byly miny pokládány. Ještě téhož dne byly zpozorovány, a dokonce bombardovány britským letectvem.¹³⁴ Pomalá reakce a špatný úsudek velitele *Home Fleet* admirála Charlese Forbese způsobila, že německé lodě proklouzly a podařilo se jim vysadit invazní síly na místech určení.¹³⁵

Jediným momentem, kdy se podařilo samotnou invazi zbrzdit, byl statečný odpor pevnosti Oscarsborg v ústí osloského fjordu. Zastaralým pobřežním bateriím a torpédometům se podařilo potopit jednu z nejmodernějších německých lodí – těžký křižník *Blücher*. Toto několikahodinové zdržení patě invazní skupiny, která měla za úkol obsadit právě hlavní město, dokázalo úplně zvrátit průběh celého norského tažení. Hrdinství posádky Oscarsborgu pod velením plukovníka Birgera Eriksena umožnilo norskému králi společně s kabinetem prchnout

¹²⁷ RHYS-JONES, Graham, *Churchill and the Norwegian Campaign*, in: The RUSI Journal, vyd. 155, č. 4, 2010, s. 76; FRENCH, David, *British Military Strategy*, in: FERRIS, John, *The Cambridge History of The Second World War, Volume I, Fighting the War*, Cambridge 2015, s. 33.

¹²⁸ CAB 63/100.

¹²⁹ BEST, *Unexpected Hero*, s. 159-160.

¹³⁰ GILBERT, s. 587; CHURCHILL, *Bouře*, s. 546.

¹³¹ HAARR, Geirr, *The German invasion of Norway, April 1940*, Barnsley 2009, s. 106-111.

¹³² PREM 1/419.

¹³³ CAB 63/100.

¹³⁴ Tamtéž, s. 134.

¹³⁵ HARWOOD, s. 39-41.

do vnitrozemí, vzít s sebou norské zlaté rezervy a pokračovat v obraně norského vnitrozemí.¹³⁶ Britům se podařilo u Narviku potopit za cenu dvou lehkých bitevníků celkem desítku německých torpédoborců, jejichž ztráta společně s potopením dvojice těžkých a dvou lehkých křižníků, znamenala redukci bojové síly německého loďstva na polovinu.¹³⁷ Společná odpověď Britů a Francouzů se omezila na vyloďení sil v Narviku, Namsosu a okolí Bergenu a čítala na 38 000 vojáků, kteří se zapojili do bojů. Nicméně ani v kombinaci s norskou armádou, čítající okolo 55 000, se spojencům nepodařilo Němce zastavit, natož z Norska vytlačit. Královské námořnictvo sice disponovalo, obzvláště po zničení valné části invazní flotily hned na počátku kampaně, výraznou převahou, nicméně ze strachu před dvojicí moderních bitevních lodí *Scharnhorst* a *Gneisenau*, jejichž poloha nebyla velení známa, se do akcí zapojovalo pouze sporadicky.¹³⁸ Pozemní boje probíhaly celý duben, do začátku května, kdy se britské jednotky začaly stahovat.

Norská operace se stala předznamenáním toho, jak budou probíhat boje na západní frontě, stejně tak, jak skončí. Ve prospěch spojenců hovořila především námořní převaha, která mohla celou německou invazi zhatit hned v zárodku. Tu však nebyli Churchill, který byl de facto strůjcem a vrchním velitelem celé operace, a hlavně admirál Forbes schopni využít. Jak se mělo znovu ukázat ve Francii, spojenečtí velitelé trpěli strachem z Němců a nedostatkem iniciativy a dravosti, což v kombinaci se špatnou informovaností způsobovalo neustálá zdržení, kterých německá armáda využívala.¹³⁹ Značnou část viny na neúspěchu spojenecké akce v Norsku nesl i sám Churchill. Jeho zvyk zasahovat i do nejmenších detailů tažení a často ze dne na den měnit bojové plány, ještě umocňovaly zmatek a váhání britských generálů.¹⁴⁰ Nicméně prvotní příčina ztroskotání spojenecké intervence v Norsku tkvěla v její pozdní realizaci. Churchill a mnozí členové generálního štábu volali po invazi již na podzim, ale neochota a nerozhodnost Nevilla Chamberlaina, pramenící mimo jiné z jeho nadějí na jednání s Německem, vedla ke kritickému opoždění celé operace, a to v součtu s výše zmíněnými faktory vedlo ke katastrofickému neúspěchu, který se dá přirovnat jen k selhání spojenců o měsíc později na západní frontě.

¹³⁶ HAARR, s. 123.

¹³⁷ CHURCHILL, *Bouře*, s. 541-543.

¹³⁸ Tento strach se ukázal opodstatněný, neboť při evakuaci vojáků z Norska tyto bitevníky způsobily Britům citelné ztráty, MARDER, s. 165.

¹³⁹ O'BRIEN, s. 117-118.

¹⁴⁰ Churchill za svou roli, kterou sehrál v norském tažení, bývá takřka univerzálně kritizován, RHYS-JONES, s. 80, ale potvrzuje to i např. BEST, s. *Greatness*, s. 163, a přiznává to i Churchillův obdivovatel, Martin Gilbert, GILBERT, s. 587-589.

3. Květnová krize

3.1 Pád kabinetu

Doslova propadák norské operace měl mít na Churchilla podobný efekt, jako neúspěch vylovení na Gallipoli v roce 1915, všichni očekávali jeho pád, včetně Churchilla samotného.¹⁴¹ Ten však nepřišel, ba naopak. Většina kritiky se snesla na hlavu Nevilla Chamberlaina. Ten jistě značnou část viny na neúspěchu nesl, především na tom, že byla akce realizována příliš pozdě, nicméně málokdo čekal, že mu bude přičítán celkový neúspěch. Operace v Norsku probíhaly již téměř měsíc ve znamení neúspěchů. Na 7. a 8. května byla svolána debata dolní komory, která se měla zabývat právě norskou otázkou. Tato „norská debata“ pak vešla do dějin, jako příslovečný poslední hřebíček, jenž definitivně znamenal pád Nevilla Chamberlaina z pozice ministerského předsedy.¹⁴² První den debaty zahájili řečníci z provládního tábora, zahajovací řeč přednesl sám Chamberlain, ale její efekt byl pramalý a vyvolal hlavně ironické poznámky ze strany opozice. Opozice na své straně však toho dne měla velice impozantní řečnické úspěchy, ať to byl Roger Keyes, který přednášel řeč ve své admirálské uniformě, nebo Leo Amery, jehož plamenná řeč byla zakončena výrokem Olivera Cromwella, „*Už jste tu seděli dost dlouho, aniž byste udělali cokoliv dobrého. Odejděte, říkám vám, a nebraňte nám, abychom se vás zbavili. Ve jménu božím, jděte!*“¹⁴³ To, že protivládní řeč pronášel konzervativec Amery, nebyla ojedinělá událost, neboť tou dobou se v parlamentu, často i napříč stranami, vytvořily mnohé skupiny sdružující se buď na podporu vlády nebo proti ní. Jedna z nich se tvořila kolem Churchilla, nicméně ta nikdy nedosáhla většího počtu členů, což se rozhodně nedá říct o tzv. *Watching committee*. Ta postupně přijala členy ze skupiny kolem Anthonyho Edena. Jejím vůdčím členem byl i Leo Amery, jeden z nejhlasitějších konzervativních odpůrců vlády.¹⁴⁴

Druhý den nebyl k současné vládě o nic přívětivější. Ke kritikům z řad konzervativců se přidali i labouristé, kteří požadovali vyslovení nedůvěry vládě, která podle nich ohrožovala bezpečí Británie svou nerozhodností.¹⁴⁵ Chamberlainova reakce na tuto výzvu snad nemohla

¹⁴¹ CHURCHILL, *Bouře*, s. 590-591.

¹⁴² CROWSON, Nicholas, *Facing Fascism, The Conservative Party and the European Dictators, 1935-1940*, London 2003, s. 190.

¹⁴³ SMART, Nick, *Four Days in May: The Norway Debate and the Downfall of Neville Chamberlain*, in: *Parliamentary History*, vyd. 17, č. 2, 1998, s. 221; JAMES, Robert Rhodes, *Anthony Eden*, London 1986, s. 225.

¹⁴⁴ Podrobný popis oněch skupin s přihlédnutím k *Watching committee* podává Larry Witherell, který vyzdvihuje právě její vliv jako vůbec nejdůležitější, neboť ostatní skupinky byly povětšinou menší a jednalo se hlavně o neformální debatní kroužky, WITHERELL, Larry, *Lord Salisbury's Watching Committee and the Fall of Neville Chamberlain, May 1940*, in: *The English Historical Review*, vyd. 116, č. 496, 2001, s. 1146-1148.

¹⁴⁵ GILBERT, s. 590.

být chybnější. Tou dobou již minula 20. a 30. léta a premiérovo odvolání se na to, že „*má ve sněmovně stále ještě přátele*,“ proti němu počítalo ještě více hlasů, jak sám poznamenal ve svém dopisu Mary Carnegiové o několik dní později.¹⁴⁶ Pozornost na sebe upoutal i proslov Lloyda George, který vyzval Churchilla, jenž přijal na sebe veškerou odpovědnost za chyby na admiraltě, aby „*se nenechal využívat jako protiletectký kryt, který zachytí všechny střepiny, pro své kolegy ve vládě*.“ Nicméně Churchill, jak velela jeho povinnost jako člena vlády, stál se svou řečí na straně Chamberlaina a obhajoval nejen své kroky, ale i kroky a chyby vlády.¹⁴⁷ Řeč započal kritikou opozice, že to byla i ona, kdo bránil v navýšení rozpočtu na letectvo, nejen vláda. Ve vzdušné převaze viděl jeden z hlavních důvodů neúspěchu v Norsku. Následovala pasáž rozebírající samotné akce v Norsku a řeč byla zakončena poznámkou o tom, že Hitler nic invazí do Norska nezískal, neboť bude snadné rozšířit námořní blokádu i na Skandinávii a roztažené Němce tak vyhladovět.¹⁴⁸ Druhý den debaty skončil hlasováním o důvěře vládě. Chamberlainův kabinet sice hlasování ustál, nicméně jeho většina z doby voleb se od roku 1937 postupně zmenšila z 200 na pouhých 81. Jednalo se sice o pohodlnou převahu, nicméně pro Chamberlaina to znamenalo tvrdou ránu.¹⁴⁹

Ještě téhož večera oznámil Chamberlain králi, že se pokusí sestavit koaliční vládu ze všech stran reprezentovaných v parlamentu, nicméně jak se během následujících dvou dní ukázalo, to bylo nemožné, dokud byl Chamberlain v pozici premiéra.¹⁵⁰ Ministerský předseda a jeho pobočník Halifax se během následujících dvou dní sešli s mnoha členy parlamentu, napříč celým politickým spektrem a snažili se vyjednat sestavení nové vlády. Jejich snahy však vycházely naprázdno a situaci dále zkomplikoval vpád německých vojsk do Nizozemska, Belgie a Francie, který nutil válečný kabinet 10. května hned třikrát zasednout.¹⁵¹ Nicméně ještě před touto událostí se 9. května udála možná nejdůležitější schůzka posledních dní. Již tou

¹⁴⁶ V témže dopise vyjadřuje i obavy a lítost nad vlastní doměnkou, že Churchillova administrativa si nepovede o nic lépe než on sám, NC 1/20/1/198.

¹⁴⁷ CHURCHILL, *Bouře*, s. 592.

¹⁴⁸ Tato řeč je dalším důkazem toho, jak tehdejší britská vláda spoléhala na to, že když získá námořní a leteckou převahu, podaří se jí Německo vyhladovět a vojenský zásah pak již protivníkům konec pouze dorazí, CHURCHILL, s. 282-293; *Aeroplanes*, in: Daily Herald 10. May 1940, [cit. dne 10. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

¹⁴⁹ Gilbert to popisuje jako jasnou a nekompromisní prohru, nicméně Smart, který situaci zkoumá více nestranně a statisticky, dochází k názoru, že se nejednalo o tak těžkou prohru. Podle něj se totiž oproti poslednímu hlasování snížila vládní většina o pouhé dvě desítky, nicméně faktem zůstává, že toto hlasování přímo vedlo k Chamberlainově abdikaci, ač přišla až o dva dny později, GILBERT, s. 591; SMART, s. 221.

¹⁵⁰ I členové jeho vlastní strany jej vyzívali, ať odstoupí a nahradí jej někdo přijatelnější, WITHERELL, s. 1162. Důležité je však zmínit, že Chamberlain nezačal být automaticky vnímán jako neúspěšný premiér. Mnozí jeho známí a političtí kolegové z celé země mu vyjadřovali podporu, a právě ta mohla Chamberlaina přesvědčit o tom, že by se měl pokusit vládu sestavit osobně, NC 7/11/122, NC 7/11/130 nebo NC 7/11/183. Nicméně i Churchill byl už v tuto chvíli přesvědčen, že Chamberlain nebude schopen sestavit vládu, s čímž souhlasil i Eden, který s Churchilllem následujícího dne obědval, JAMES, s. 226.

¹⁵¹ CAB 65/7.

dobou muselo být Chamberlainovi jasné, že nedokáže sestavit koaliční vládu a bude muset rezignovat. Nyní však musel vybrat svého nástupce. V úvahu připadali dva naprosto odlišní muži – lord Halifax a Winston Churchill.¹⁵² Sám Chamberlain preferoval lorda Halifaxe, nicméně když otázku nástupnictví před oba muže předložil, rozhostilo se ticho. Churchill záměrně pomlčel a přenechal první slovo Halifaxovi, který pozici odmítl. Podle některých historiků tak učinil proto, že nevěřil, že Churchill se v úřadu premiéra udrží dlouho a po jeho pádu pak bude Halifaxova pozice pak bude o to silnější.¹⁵³ Cesta k premiérství byla nyní pro Churchilla volná a jedinou překážkou bylo potvrzení od labouristů, jejichž zasedání se tou dobou konalo a jejichž vedení přislíbilo odpověď do večera následujícího dne.¹⁵⁴ Zvláštní bylo, že Chamberlain položil otázku, zda by byli labouristé ochotní jít do vlády pod ním nebo pod panem Churchillem, snad se snažil na poslední chvíli zachránit svou pozici.¹⁵⁵ Ještě 10. května předsedal třem setkáním válečného kabinetu a večer již předal králi svou demisi s Churchillem jako doporučeným kandidátem.¹⁵⁶

3.2 Sestavení nové vlády

*“Pak si mne král chvíli měřil pronikavým a zároveň tázavým pohledem a konečně pronesl: ,Předpokládám, že víte, proč jsem pro Vás poslal?‘ Přizpůsobil jsem se jeho tónu a řekl jsem: ,Sire, nedovedu si to vůbec představit.‘ Zasmál se a řekl: ,Chci Vás požádat, abyste sestavil vládu.‘ Odpověděl jsem, že to zajisté udělám.”*¹⁵⁷ Tak Winston Churchill popsal průběh svého jmenování premiérem v prvním svazku své knihy pojednávající o druhé světové válce. Těmito větami započalo nejlepší období jeho života, jak si poznamenali mnozí jeho spolupracovníci, neboť právě válka pro Churchilla znamenala dobrodružství.¹⁵⁸ Nelze říct, že by si válku nějak idealizoval, tomu zabráňovaly jeho zkušenosti z předchozích válek, kterých se účastnil, nicméně byla to právě válka, která mu měla vynést místo v paměti britského národa, a právě to bylo Churchillovým cílem již od mládí. Zároveň pro něj byla válka s Hitlerem výzvou hodnou jeho temperamentu.¹⁵⁹

¹⁵² DUTTON, D. J., *Power Brokers or just ,Glamour Boys‘? The Eden Group, September 1939 – May 1940*, in: *English Historical Review*, vyd. 118, č. 4, Oxford 2003, s. 421-422.

¹⁵³ LUKACS, John, *Five Days in London, May 1940*, New Haven 1999, s. 67.

¹⁵⁴ SMART, s. 233-236.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ CAB 65/7; CROWSON, s. 195.

¹⁵⁷ CHURCHILL, *Bouře*, s. 597.

¹⁵⁸ D'ESTE, *II. díl*, s. 10.

¹⁵⁹ Pro Churchilla byla válka vskutku něčím osobním, Hitlerem opovrhoval a považoval ho na příčinu zla, které bylo Německem vykonáno, D'ESTE, *II. díl*, s. 22; DILKS, s. 80.

Král Churchillovi nedal večer 10. května výslovnou podmínku, aby sestavil vládu národní, což ale novopečený premiér považoval za svou povinnost.¹⁶⁰ Sestavení kabinetu mu zabralo několik dní, služební ministerstva a sestava válečného kabinetu byly určeny již 11. května,¹⁶¹ a sestával se jak z členů konzervativní strany, tak opozice, a především z Churchillových spojenců. Podporu konzervativců, z nichž mnozí mu nedůvěřovali,¹⁶² si zajistil tím, že Chamberlainovi nabídl místo vůdce dolní sněmovny a Halifaxe ponechal v pozici ministra zahraničí, spolupráci a zapojení opozice mu získal Attlee jako náměstek premiéra. Ministerstvo letecké výroby, které mělo sehrát v nejbližší době klíčovou roli, dostal lord Beaverbrook, Archibald Sinclair, vůdce liberální strany, se stal ministerstvem letectva, Eden ministrem války, A. V. Alexander prvním lordem admirality, Kingsley Wood dostal ministerstvo financí a Ernst Bevin, významný člen labouristické strany a předák odborů, se ujal ministerstva práce, čímž měl zajistit podporu odborářů.¹⁶³ Složení nového kabinetu bylo velmi pestré a změny rozsáhlé, válečný kabinet jako takový se sestával pouze pěti členů: Churchilla, Chamberlaina, Halifaxe, Attleeho a Greenwooda, který působil ve vládě jako ministr bez portfolia, nicméně jeho zasedání se pravidelně účastnili služební ministři¹⁶⁴ či členové generálního štábu.¹⁶⁵ Složení Churchillova kabinetu vycházelo nejen z momentálních potřeb pro sestavení národní vlády, ale také z teorie, kterou razil před začátkem války Neville Chamberlain. Válečný kabinet měl postrádat ministry válečných oddělení.¹⁶⁶ Tato myšlenka v roce 1939 aplikována nebyla právě proto, že se nepodařilo dostat do vlády labouristy a liberály, když však tohoto Churchill dosáhl, plán na válečný kabinet bez ministrů války, námořnictva a letectva oživil. Přesto však rád jednal přímo s výkonnými úředníky a generály, a proto během války vznikly mnohé komise a výbory popisované níže.¹⁶⁷

Sám Churchill jistě dokázal mnohé, ať už svou zarputilostí, nebo zdánlivě nekonečnou zásobou energie, ale ani člověk jeho formátu nedokázal vést válečnou mašinerii britského

¹⁶⁰ CHURCHILL, *Bouře*, s. 597. To, že se vlády bude účastnit i opozice neopomenul reflektovat i denní tisk, *Churchill Premier, Labour to Serve in*, in: Daily Herald 11. 5. 1940 [cit. dne 9. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

¹⁶¹ Sestavování kompletní vlády trvalo do 15. května, CHURCHILL, *Hodina*, s. 22-23.

¹⁶² LUKACS, *Five Days*, s. 14.

¹⁶³ GILBERT, s. 595; CHURCHILL, *Hodina*, s. 21-23; *The Cabinet Papers* [online], The National Archives, [cit. 2. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.nationalarchives.gov.uk/>.

¹⁶⁴ V angličtině se běžně používá výraz „service ministers“ a zahrnuje členy vlády, kteří jsou zodpovědní za vedení války, tedy především ministr války, první lord admirality a ministr letectví. Někdy jsou k nim počítáni např. i ministr zásobování nebo ministr letecké výroby.

¹⁶⁵ Upozorňuje na to např. Gilbert a podporují to i zápisy z jednání *War Office* v *National Archives*, GILBERT, s. 604; CAB 65/7; *Cabinet Changes*, in: Sunday Mirror 12. 5. 1940, [cit. dne 9. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

¹⁶⁶ DILKS, s. 63-64.

¹⁶⁷ Tamtéž.

impéria sám. Jeho výkonnost závisela na velkém množství lidí, ať už jimi byli ministři, členové sboru náčelníků nebo jeho osobní asistenti, stenografky či poradci. Mnohdy se pak členství v těchto skupinách prolínalo, neboť vycházet s Churchillem a vyhovovat jeho vysokým nárokům nebylo snadné. Churchill byl povahou spíše samotář, ale ve společnosti ostatních a ve víru událostí překypoval energií, avšak často také propadal změnám nálad a výbuchům vzteku. „*Jsem nelítostný vůči jedinému člověku, a tím je Hitler*,“ svěřil se jednomu ze svých osobních asistentů poté, co se uklidnil po dalším hněvivém výbuchu.¹⁶⁸ Proto bylo klíčové, aby měl kolem sebe lidi, kterým mohl důvěřovat. Vžilo se pro ně neformální označení „*inner circle*,“ tedy vnitřní kruh, a právě tito lidé, kteří do něj patřili a měli k Churchillovi prakticky neomezený přístup sehráli klíčovou, ač často opomíjenou roli v průběhu války, především na začátku Churchillova premiérství.¹⁶⁹ Možná vůbec nejdůležitějšími členy tohoto vnitřního kruhu byla trojice důstojníků – generál Hastings Ismay, plukovník Ian Jacobs a plukovník Leslie Hollis – která se stala „*základem Churchillovy válečné mašinérie*.“¹⁷⁰ Prakticky každého zasedání válečného kabinetu nebo obranného výboru se účastnil jeden z této trojice, aby mohli Churchillovi odpovědět na detailní otázky týkající se stavu válečného úsilí.¹⁷¹ Neméně důležitým však bylo sestavení obranného výboru válečného kabinetu. Ten se skládal z osoby premiéra, Chamberlaina, Atleeho, a především pak z válečných ministrů. Tento výbor pak společně s imperiálním generálním štábem, jenž vedl generál Ironside a později John Dill, umožňoval Churchillovi pružněji reagovat na změny na frontě.¹⁷²

Winston Churchill v době, kdy sloužil pod Chamberlainem, projevil neobvyklou míru loajality, obzvláště, když vezmeme v potaz, že po většinu 30. let proti sobě stáli jako političtí rivalové v otázkách zbrojení a zahraniční politiky vůči diktátorským režimům v Evropě. Sám Churchill ve svém díle o první světové válce napsal, že tuto loajalitu považoval za svou povinnost, ale obdiv za to sklízel i od mnohých členů parlamentu.¹⁷³ Nejspíše ze stejných pohnutek pak jednal s Chamberlainem stále s úctou, učinil z něj člena vlády a nabídl mu dostatek času na vystěhování se z čísla 10 v Downing Street, ač tradičně předchozí premiér opouští toto sídlo v nejkratším možném čase, Churchill až do přelomu května a června většinu svého úřadu vykonával v budově admirality a v čísle 10 trávil nejnutnějších pár hodin.¹⁷⁴

¹⁶⁸ D'ESTE, *II. díl*, s. 14.

¹⁶⁹ GILBERT, s. 604.

¹⁷⁰ D'ESTE, *II. díl*, s. 23-24.

¹⁷¹ CAB 69/1.

¹⁷² Tamtéž, D'ESTE; *II. díl*, s. 23-24.

¹⁷³ BEST, *Unexpected Hero*, s. 155-157; JAMES, s. 226-227.

¹⁷⁴ Požádal Chamberlaina, aby se v rámci jejich úzké spolupráce časem nastěhoval do Downing Street č 11, kde podle tradice sídlil ministr financí, GILBERT, s. 591; CHURCHILL, *Hodina*, s. 19.

S odstupem však můžeme vidět i jinou motivaci než loajalitu vůči bývalému premiérovi. Churchill byl během léta 1940 v podstatě premiérem bez strany, neboť vůdcem toryů zůstával Chamberlain, a nejspíše i proto se Churchill snažil udržet si ho na své straně. Toto uspořádání, tedy oddělení funkcí předsedy strany a premiéra, se ukázalo v začátku války jako nešťastné, nicméně reflektovalo skutečnost v parlamentu, kde Churchill až do konce roku 1940 neměl jistou pozici ani v rámci vlastní strany.¹⁷⁵ Je paradoxní, že jeho vztahy s opozičními stranami byly na začátku roku 1940 vřelejší než s konzervativci. Během téhož roku však Churchillova pozice výrazně posílila a od začátku roku 1941 do konce války si udržel pevnější pozici, než kdy měl Chamberlain.¹⁷⁶ Přesto se pro něj v počátcích stal Chamberlain důležitou oporou ve věcích koordinace s vlastní stranou, tak i s organizací celé vlády, zastupoval jej v čele kabinetu, když Churchill podnikal cesty do Francie. Neméně důležitá pak byla jeho pomoc při správě domácí fronty a Chamberlain, zkušený bývalý ministr financí, fungoval i jako dozorce nad válečnou ekonomikou.¹⁷⁷

Labourističtí členové válečného kabinetu byli, hlavně v počáteční fázi války na začátku roku 1940, spíše pasivní, neboť ani Attlee ani Greenwood neměli příliš zkušeností s válkou a diplomacií, a ve většině případů stáli na Churchillově straně stejně jako Sincalir.¹⁷⁸ Pravým opakem však byla druhá dvojice – Chamberlain a Halifax. Byli to právě oni, kdo během druhé poloviny třicátých let udával kurz britské zahraniční politiky, a tak se především Halifax cítil povoláný pro to, aby dál jako ministr zahraničí z velké části určoval kurz zahraniční politiky.¹⁷⁹ Vztah vikomta Halifaxe a Churchilla bychom mohli označit za přinejlepším komplikovaný, otázkou tedy je, proč vůbec Churchill potencionálního soka ve vládě ponechal, a navíc jej vybral k členství ve válečném kabinetu. Kdyby na jeho místo dosadil Anthonyho Edena nebo do kabinetu pozval například vůdce liberálů, Archibalda Sinclaira, měl by při jednáních jasnou převahu.¹⁸⁰ Samotný Halifax se považoval za svázaného s předválečnou politikou appeasementu a nehodlal od ní odstoupit, válkou opovrhoval a neměl pro ni žaludek.

¹⁷⁵ Uvědomoval si to sám Churchill, který však byl toho názoru, že válečné potřeby státu většinu neshod přehluší a utiší kritiky, CHURCHILL, *Hodina*, s. 18.

¹⁷⁶ REYNOLDS, David, *From World War to Cold War, Churchill, Roosevelt, and the International History of the 1940s*, Oxford 2007, s. 75-76.

¹⁷⁷ DILKS, s. 81-82. Churchill ve své knize však vyzdvihuje i pomoc Atleeho, který mu pomáhal s agendou, a především v utišení labouristické kritiky vůči některým členům vlády, především směrem k Halifaxovi a Simonovi, CHURCHILL, *Hodina*, s. 19-20.

¹⁷⁸ LUKACS, *Five Days*, s. 71.

¹⁷⁹ JAMES, s. 237.

¹⁸⁰ Eden byl Churchillův spojenec z doby boje proti appeasementu a s vedením odboru zahraničí měl bohaté zkušenosti. JAMES, s. 228. Sinclair pak byl na Churchillovi téměř doslova závislý, neboť jeho strana zastávala pouze malou menšinu v parlamentu. Přesto však Churchill, aby si zajistil podporu liberálů musel slíbit, že bude Sinclair přizván ke každému zásadnímu jednání ve válečném kabinetu, jehož nebyl jako ministr letectva členem, CHURCHILL, *Hodina*, s. 20-21.

K Churchillovi pak choval ambivalentní vztah, mnohé jeho vlastnosti a znalosti obdivoval, nicméně samotou premiérovou povahou a touhou po velikosti a dobrodružství opovrhoval.¹⁸¹ Když byl Churchill jmenován premiérem, za což se notně přičinil i sám Halifax, komentoval to slovy „*Doufám, že nás Winston nepřivede do ničeho neunáhleného.*“¹⁸² I když od něj mohl Churchill čekat problémy, považoval se Churchill, za dostatečně silného s podporou tisku, lidu a opozice spojené se značnou částí konzervativců, že se nebál jít do střetu s Halifaxem a věřil, že se mu podaří svou v kabinetu prosadit.¹⁸³ Tato sebedůvěra se ukázala jako správná, neboť se mu i navzdory Chamberlainovi a Halifaxovi podařilo prosadit přihrání Lloyd George do vlády, ten však nakonec odmítl.¹⁸⁴

3.3 Boje na západní frontě

Německo zahájilo útok na země Beneluxu¹⁸⁵ a Francii, pod krycím označením „*Fall Gelb*“, v ranních hodinách 10. května. Německé síly byly operačně rozděleny na tři armádní skupiny – skupina A vedla útok před Nizozemí, Belgií a Lucembursko, skupina C měla vázat Francouze na Maginotově linii a hlavní síly, skupina B, měly provést rychlý úder ve středu spojenecké linie skrze Ardeny, které spojenci považovali za neprostupnou přírodní překážku.¹⁸⁶ S tímto, krom úderu přes Ardenskou oblast, spojenecké velení počítalo a plán tomu byl přizpůsoben. Nejlépe vybavené a nejzkušenější jednotky v severní části fronty se rychle přesouvaly na pozice v Belgii, neboť tam se měly s Německým útokem střetnout v předem připravených pozicích.¹⁸⁷ Hlavní slabinou plánu rychlého postupu do připravených pozic bylo to, že žádné pozice neexistovaly. Plán protiútoků v Belgii byl připravován před začátkem války, tedy v době, kdy byly Francie a Belgie spojenci, a počítal s tím, že většinu opevnění zhotoví

¹⁸¹ Naopak Halifax považoval za sympatické Goeringa a Goeblesse, nikoliv však Hitlera, a doufal, že se jednomu z nich podaří německého vůdce v blízkém časovém horizontu nahradit. LUKACS, *Five Days*, s. 60-68.

¹⁸² *Churchill Archives* [online], The Internet Archive, [cit. dne 10. 4. 2020]. Dostupné z <https://archive.org/>, CA 20/11

¹⁸³ PRIOR, s. 48.

¹⁸⁴ Lloyd George se snažil Churchill prosadit jako ministra zemědělství, nicméně jeho osobní rivalita s Chamberlainem v tom dlouho bránila, až nakonec Chamberlain svolil, za předpokladu, že Lloyd George umlčí liberální tisk, který proti jeho osobě brojil. Zajímavostí pak je, že Prior pojímá tento spor o účast starého liberálního politika jako jasný důkaz Churchillovi silné pozice, kdežto Lukacs i starší Dilks se shodují na tom, že pro Churchilla byla pomoc a názor Chamberlaina natolik důležité, že by bez jeho podpory Lloyd George nepřijal, PRIOR, s. 48; LUKACS, *Five Days*, s. 121-122; DILKS, s. 83; CHURCHILL, s. 235.

¹⁸⁵ V anglické historiografii běžně používaný termín „Low Countries“, tedy Nizozemí, nicméně pro přehlednost tato práce používá termín Benelux.

¹⁸⁶ FRIESER, s. 295. Za neprostupné Ardeny považovali především Francouzi a jejich vrchní velení, Britové vznášeli připomínky, aby byla oblast lépe chráněna již na podzim 1939, ale byli odbyti s tím, aby sami vypravili divize potřebné ke chránění této oblasti, CHURCHILL, *Hodina*, s. 46.

¹⁸⁷ D'ESTE, *II. díl*, s. 40; GUNSBURG, Jeffery, *The Battle of Gembloux, 14-15 May 1940, The „Blitzkrieg“ Checked*, in: The Journal of Military History, vyd. 64, č. 1, 2000, s. 106-108.

Belgičané a Francouzi s BEF se do pozic přesunou s předstihem.¹⁸⁸ Nicméně Belgie vsadila na neutralitu jako obrannou strategii, a tudíž byly opevňovací práce utlumeny a francouzští a britští vojáci nemohli do Belgie vstoupit, dokud neudělala první krok německá armáda.¹⁸⁹

První tři dny bojů se nesly ve znamení rychlé porážky Lucemburska, jehož až symbolická armáda odolávala jeden den, a pádu Nizozemí, které bylo odděleno od spojenců 13. května a královská rodina i vláda uprchli do Británie. Nizozemské loďstvo se pak stalo integrální součástí britského královského námořnictva a pomohlo s evakuací z Dukerku i v boji proti ponorkám.¹⁹⁰ V tuto chvíli byly početně síly obou válčících stran vyrovnané, Němci podle Churchilla disponovali 126 divizemi a spojenci po přičtení belgických i holandských vojáků mohli nasadit 136.¹⁹¹ Kde však měli Němci jasnou převahu, byly tanky. Francouzská armáda sice měla nejlepší tanky své doby, ale tvořili pouze marginální část tankových divizí, a i ty měli spojenci jen dvě.¹⁹² Němci na druhou stranu disponovali deseti takovými divizemi, které navíc dokázali koncentrovat a využít tak na maximum jejich sílu a pohyblivost proti roztaženým spojeneckým tankům.¹⁹³ Další zásadní výhodou na straně Němců bylo využití letectva. Nad východní Francií a Beneluxem měli Němci jen nepříliš výraznou převahu, nicméně mistrné využití nových lehkých protiletadlových děl ji den ode dne zvětšovalo. Navíc německé letectvo dokázalo velice efektivně a rychle útočit v koordinaci s pozemními vojsky.¹⁹⁴

Byly to právě střemhlavé bombardéry *Stuka*, které pomohli německému generálovi Heinzu Guderianovi prolomit frontu u Sedanu 15. května. Přechod řeky Mázy u Sedanu byl možná tím nejvíce klíčovým místem celé německé operace. Pokud by se německým tankům nepodařilo řeku tady překročit, ztratily by moment překvapení a vpád do francouzského týlu by zklamal. Němci by pak uvázli ve vleklých bojích na severní části fronty a válka by se nejspíše vyvinula v dlouhý poziční konflikt, který nemohlo Německo vyhrát.¹⁹⁵ Po krátkém boji se však Heinz Guderianovi podařilo frontu prolomit a pokus o obklíčení spojenců se nezadržitelně dal do pohybu. Spojeneckým vojskům se nedařilo ani na severní části fronty, ústup však probíhal

¹⁸⁸ NORD, s. 67, a podporuje to i např. JACKSON, Julian, *The Fall of France, Nazi invasion of 1940*, Oxford 2003, s. 68.

¹⁸⁹ Gunsburg uvádí, že Němci měli několik hodin náskok, než začaly spojenecké jednotky na jejich pohyb vůbec reagovat, GUNSBURG, s. 109.

¹⁹⁰ CHURCHILL, *Hodina*, s. 40.

¹⁹¹ Bez odříznutých Holanďanů a slabě vyzbrojených Belgičanů disponovali Francouzi a Britové zhruba 113 divizemi, Tamtéž, s. 36-37.

¹⁹² NORD, s. 43; CAB 69/1.

¹⁹³ FRIESER, s. 298.

¹⁹⁴ Německé střemhlavé bombardéry byly navíc osazeny sirénou, která houkala při útoku a *Stuka* tak těžce působila i na morálku vojáků, CONELLY, Mark – MILLER, Walter, *The BEF and the Issue of Surrender on Western Front in 1940*, in: *War in History*, vyd. 11, č. 4, 2004, s. 435.

¹⁹⁵ FRIESER, s. 296.

pomalou a spořádaně, neboť u Gembleux se BEF podařilo díky precizní dělostřelecké palbě Německý útok prakticky zastavit.¹⁹⁶ Právě na severní části fronty byly umístěny nejzkušenější a nejlépe vyzbrojené složky spojenecké armády a také většina těch motorizovaných, díky proražení fronty u Sedanu hrozilo obklíčení těchto jednotek na severu Francie. Byl proto připraven protiútok pod velením generála Flavignyho, kvůli jeho váhání, tak příznačném pro prakticky celé vrchní velení francouzské armády složené ze starých důstojníků, to byli Guderian a Rommel, kdo podnikli výpad a Flavignyho shromažďující se jednotky donutili ke zmatenému ústupu.¹⁹⁷ Dalšího drtivého úspěchu dosáhl Erwin Rommel, když v noci ze 16. na 17. května jeho 7. tanková divize rozprášila 5. divizi francouzské armády prakticky beze ztrát a obrátila tak Francouze na severním cípu Maginotovi linie ve zmatek.¹⁹⁸ Rommelův smělý tah umožnil Guderianovi i přes přímé rozkazy hnát svojí tankovou skupinu dál na západ, aniž by se spojenci pokusili o napadení jeho prakticky neexistujících křídel. Tento tah navrhoval Reynaudovi i Churchill, ale zmatené velení jej nebylo schopno podniknout, a to i proto, že neexistovaly žádné strategické zálohy.¹⁹⁹

Období mezi 13. a 26. květnem na frontě lze charakterizovat jako ústup. Špatně koordinovaný ústup, bez nějakého dalšího promyšleného plánu. Francouzský generální štáb při plánování s eventualitou prolomení fronty hned na začátku války nepočítal a pomalá komunikace prostřednictvím kurýrů nijak nenapomáhala k flexibilitě rozhodování a jednání.²⁰⁰ RAF i francouzské letectvo mezitím nad hlavami ustupujících vojsk a prchajících civilistů, kteří ucpávali veškeré komunikace, a ještě více zpomalovali a znesnadňovali přesuny vojáků,²⁰¹ bojovalo krvavou bitvu. RAF během čtyř týdnů nad Francií ztratila více strojů než za celou bitvu o Británii, nicméně ani toto úsilí nepomohlo zvrátit německý postup, který se neustále zrychloval.²⁰² Spojenecké síly na severu se začaly stahovat, aby se spojily s jednotkami, které byli původně rozmístěny na Maginotově linii. Jednou z limitací jejich postupu byl kontakt s mořem, neboť BEF byl zásobován z Británie skrze přístavy na pobřeží kanálu.²⁰³ Hlavním taktickým úkolem, který byl vytyčen pro značnou část BEF bylo udržení Arrasu a provedení protiútoků v součinnosti s francouzskými jednotkami na jihu. Britský výpad z perimetru okolo Arrasu sice zpočátku slavil úspěchy, ale bez slíbené francouzské podpory byl po tvrdých bojích

¹⁹⁶ GUNSBURG, s. 137.

¹⁹⁷ FRIESER, s. 303-304.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 305.306, CHURCHILL, *Hodina*, s. 71.

¹⁹⁹ CHURCHILL, *Hodina*, s. 49-50.

²⁰⁰ JACKSON, s. 95.

²⁰¹ Fenomén uprchlíků a dopad německé invaze na francouzské obyvatelstvo popisuje Hanna Diamond, DIAMOND, Hanna, *Fleeing Hitler, France 1940*, New York 2007.

²⁰² D'ESTE, *II. díl*, s. 46-47; NORD, s. 97 a potvrzuje to i CHURCHILL, *Hodina*, s. 52.

²⁰³ FRIESER, s. 296.

zatlačen 21. května zpět a o dva dny později Gort nařídil město opustit.²⁰⁴ Téhož dne Guderian, který s odvoláním na problémy s rádiem neuposlechl přímé rozkazy svého nadřízeného – generála von Rundsteda – dosáhl se svým tankovým uskupením Abbeville, které obsadil a uzavřel tak Gortovi a Blanchardovi ústup na jih.²⁰⁵ O tři dny později nařídil Churchill stažení britských vojáků z Boulogne, nicméně francouzští vojáci drželi citadelu až do poledne následujícího dne.²⁰⁶

Vláda v Londýně až do 25. května souhlasila s plánem, který vypracoval nový vrchní velitel na straně Francie, kterým se stal generál Maxime Weygard. Plán počítal s tím, že uskupení pod velením Balncharda, do kterého byl zahrnut i BEF, provede útok ze severu a prorazí linii na řece Sommě, kterou ustanovil Guderianův výpad. Do kleští měla Němce sevřít nově zformovaná 7. armáda, která však existovala pouze na papíře.²⁰⁷ Churchill a válečný kabinet přestali na kooperaci s Weygardem trvat až večer 25. a Gortovi a celému expedičnímu sboru byl nařízen ústup k Dukerku, odkud se měli britští i francouzští vojáci evakuovat na Ostrovy. Gort se naštěstí na tento rozkaz za zády vlády připravoval již několik dní.²⁰⁸ Nebyl to však včasný rozkaz z Londýna, popravdě měl přijít o několik dní dříve, ale rozhodnutí Adolfa Hitlera, které s nejvyšší pravděpodobností umožnilo BEF stáhnout se z Francie. Německý vůdce vydal rozkaz, aby se zastavil postup německých divizí, z nichž některé byly dokonce pouhých devět kilometrů od Dunkerku, 24. května a německé jednotky se nedaly do pohybu dříve než ráno 27.²⁰⁹ Motivace za tímto rozkazem, který podle některých prohrál Německu válku, nejsou dodnes jasné, nicméně existují dvě teorie, každá podepřená zápisy z jednání a deníků Hitlera a členů nacistického vedení. Podle první teorie si Hitler připravoval půdu pro jednání s Británií. To podporuje hlavně Hitlerovo prohlášení, že „*armáda je páteří impéria*“, a kdyby byla zlomena, zlomí se i Británie, což bylo pro Němce v tu chvíli nevýhodné.²¹⁰ Druhá teorie se opírá hlavně o deníky členů generálního štábu a tvrdí, že Hitlera vystrašil příliš rychlý postup tankových divizí a obával se spojeneckého protiútoku.²¹¹ Ať již leží pravda kdekoliv,

²⁰⁴ JACKSON, s. 88.

²⁰⁵ FRIESER, s. 296.

²⁰⁶ CHURCHILL, *Hodina*, s. 79.

²⁰⁷ Churchill dlouhou dobu zastával stanovisko, že by měli Francouze v tomto plánu podpořit, i navzdory mnoha členům válečného kabinetu i generálního štábu, ale nakonec svolil k odstoupení od něj, CHURCHILL, s. 84.

²⁰⁸ PRIOR, s. 127; CAB 65/7.

²⁰⁹ Důležitým faktorem pro Hitlera nejspíše bylo i ujištění od Hermana Goringa, že německé letectvo dokáže BEF v evakuaci zabránit. Více o důvodech Hitlerova rozkazu píše FRIESER, s. 308-312 nebo LUKACS, *Five Days*, 39-46. Churchill stojí za tím, že celé zastavení byla Rundstedova iniciativa a Hitler se pouze poddal nátlaku generála. Je možné spekulovat i o tom, že tato jeho teorie, podpořená Halderovým zápisem v deníku, je pro Churchilla dalším důkazem toho, že „*válka je příliš důležitá na to, aby byla svěřena vojákům*“, CHURCHILL, *Hodina*, s. 76-78.

²¹⁰ LUKACS, s. 42.

²¹¹ FRIESER, s. 311.

bylo to zastavení německého postupu Adolfem Hitlerem, co zabránilo zničení BEF na francouzské půdě, nikoliv hrdinná obrana Calais, jak si myslel až do konce života Churchill.²¹²

3.4 Jednání kabinetu 24.-28. května

Ač se Churchill rád považoval za válečného vůdce,²¹³ jedním z jeho hlavních úkolů během léta 1940 nebylo rozhodování o tom kde která divize zaútočí, ale mobilizace národa, pozvednutí jeho morálky a zajištění toho, že celé britské impérium bude stát za válečným snažením vlády. Jedním z Churchillových nejlepších nástrojů pro tento účel byly jeho proslovy, které pronášel jak na půdě parlamentu, tak i mimo něj. Jednu ze svých vůbec nejslavnějších řečí Churchill přednesl 13. května na půdě dolní komory. Věta „*Nemohu nabídnout nic než krev, dřinu, slzy a pot,*“²¹⁴ se stala jedním z Churchillových nejcitovanějších výroků vůbec a je považována za jednu z nejlepších řečí 20. století.²¹⁵ Efekt řeči na parlament, před kterým tehdy novopečený premiér, který pro mnohé znamenal tu nejhorší možnou volbu, stál, byl popsán jako elektrizující, nicméně sám Churchill neodcházel po jejím pronesení pln optimismu a byl toho názoru, že si důvěru parlamentu získal až na začátku června.²¹⁶ Nicméně pro zkoumání Churchillova postoje v tomto období je nejdůležitější jiná pasáž. „*Tážete se, jaká je naše politika? Řeknu: „Vésti válku na moři, na souši a ve vzduchu s celou mocí a ze všech sil, které nám Bůh může dát: vésti válku proti obludné tyranii, která nebyla nikdy překonána v ponurém, žalostném seznamu lidských vin. To je naše politika. Tážete se jaký je náš cíl? Mohu odpovědět jedním slovem: Vítězství – vítězství stůj co stůj, vítězství přes všechnu hrůzu, vítězství, jakkoli dlouhá a trnitá bude cesta; neboť bez vítězství není života.*“²¹⁷ Tato řeč dala jasně najevo, že nový premiér hodlá pokračovat v boji do konečné porážky, ať už bude poraženo Německo nebo Británie. Během následujících dní pak bylo zřejmé, že Churchill toto vskutku hodlá dodržet a svou neústupností si na svou stranu veřejnost získal a zároveň ustanovil, že každý, kdo se postaví proti němu, bude muset argumentovat, že jeho názor či politická linie stojí za víc než

²¹² CHURCHILL, s. 83.

²¹³ GILBERT, s. 595 a potvrzuje to i např. BEST, *Greatness*, s. 153 a 170.

²¹⁴ CHURCHILL, *Do Boje*, s. 295.

²¹⁵ Toye zastává názor, že moderní badatelé došli k názoru, že Churchillovi řeči neměly tak zásadní efekt, přesto se dodnes jedná o jedny z nejznámějších proslovů, TOYE, Richard, *Assesing Audience Reactions to Winston Churchill's Speeches*, in: KJELDSSEN, Jens, *Rhetorical Audiences Studies and Reception of Rhetoric, Exploring Audiances Empirically*, London 2018, s. 1-2.

²¹⁶ CHURCHILL, *Hodina*, s. 211. 8. a 14. června 1940 pak pronesl další své velmi známé řeči. Byl to pak proslov 8. 6., kde zazněla věta, že „*budeme se bití na přistávacích plážích, budeme se bití na polích a v ulicích, budeme se bití na návrších; nikdy se nevzdáme.*“ Celá řeč v: CHURCHILL, *Do Boje*, s. 305-316.

²¹⁷ CHURCHILL, *Do Boje*, s. 296.

přežití impéria.²¹⁸ Touto řečí Churchill národu a světu ukázal, že polovičaté vedení války a snahy o vyjednávání skončily.

Výměna premiéra samozřejmě neunikla ani pozornosti britských médií. Jedním z hlavních témat byl přechod moci z rukou Chamberlaina, který měl v té době ještě výraznou podporu své strany, do rukou Churchilla, který byl pro mnohé pouhým oportunistou. Nicméně zpráva, kterou předání moc vyslalo na veřejnost, alespoň podle tisku, byla vesměs shodná s tím, jak situaci popisuje Churchill, tedy přechod úřadu mezi dvěma kolegy, kteří budou spolu ve vládě nadále spolupracovat.²¹⁹ Chamberlain toho podpořil prohlášením, že bude „*rád [Churchillovi] ve vládě asistovat*.“²²⁰ Ve velké míře byla reflektována i skutečnost, že vláda bude zahrnovat i ministry z doposud opozičních stran a nabude tak charakter národní vlády, kterou Chamberlain nedokázal na začátku války ani na začátku května 1940 sestavit.²²¹ *Daily Mirror* pak Churchilla zmiňuje jako muže, jehož se Hitler bojí, a který má „*schopnosti a odvahu zemi zachránit*.“²²² Když pak Churchill 13. května pronesl svou první řeč v parlamentu, její efekt na morálku lidí byl okamžitý. Tisk se o ní zmiňoval jako o „*prvním rázném gestu vlády*“ a že „*Churchill znamená nový vládní elán*.“²²³ Nový ministerský předseda tedy svými řečmi nejspíše dosáhl toho, co zamýšlel, a toho, co Británie doposud postrádala – podařilo se mu mobilizovat národ k nadcházejícímu „*vedení války proti obludné tyranii*.“²²⁴

Morálka Britů, z nichž mnozí si válku ještě ani nepřipouštěli, byla na vysoké úrovni, nicméně to samé se nedalo říct o Francouzích, a především jejich vládě. V půl osmé ráno 15. května, tedy pouhých pět dní od začátku bojů na západní frontě, byl Churchill probuzen s tím, že na telefonu na něj čeká francouzský premiér Reynaud. „*J sme poraženi. Prohráli jsme, bitva je ztracena*“,²²⁵ sděloval Churchillovi nervózně Reynaud. Churchill nechápal, jak se mohla situace, tak prudce změnit k horšímu a vycházeje ze zkušeností z první světové války odvětil, „*přece se to nemohlo stát tak brzy*.“²²⁶ Následovala krátká pomlka a konečně odpověď

²¹⁸ PRIOR, s. 52.

²¹⁹ *Mr. Churchill Became Premier Last Night*, in: *Daily Mirror* 11. 5. 1940 [cit. dne 14. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ *Churchill Premier, Labour to Serve in*, in: *Daily Herald* 11. 5. 1940 [cit. dne 14. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

²²² *It's Up to You...*, in: *Daily Mirror* 11. 5. 1940 [cit. dne 14. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

²²³ *Victory at All Cost Mr. Churchill*, in: *Evening Despatch* 13. 5. 1940 [cit. dne 14. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>; *Churchill's Cabinet Means New Drive*, in: *Shields Daily News* 13. 5. 1940 [cit. dne 14. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

²²⁴ THOMAS, Adam, *From Depression to Victory: A Record of Growing British Determination during the Battle of Britain*, in: *Air Power History*, vyd. 63, č. 1, 2016, s. 8; CHURCHILL, *Do Boje*, s. 296.

²²⁵ CHURCHILL, *Hodina*, s. 47.

²²⁶ Tamtéž.

francouzského předsedy vlády, „*Fronta je prolomena poblíž Sedanu; průlomem se na nás valí spousta tanků a obrněných vozidel.*“²²⁷ Churchill se pokusil Reynauda uklidnit se slovy, že za ním do Paříže přijede a o osobně se přesvědčí o vážnosti situace na kontinentě. Byla však situace na frontě tak vážná nebo Reynaud propadal zbytečné panice a defétismu, který byl v roce 1940 pro francouzské vládní a vrchní vojenské kruhy tak příznačný? Je pravda, že toho dne selhal pokus o protiútok u Sedanu a tankové jednotky pod velením von Rundsteda, Guderiana a Rommela se hrnuly do francouzského vnitrozemí,²²⁸ nicméně samotné proražení fronty ještě nemuselo znamenat nutnou katastrofu, vždyť to samé se stalo i během první světové války a spojenci nápor ustáli, jak poznamenal Churchill.²²⁹ Závažnost problému se měl britský premiér dozvědět záhy po svém přiletu do Paříže. Již cestou v letadle si Churchill začal uvědomovat vážnost situace. Podle hlášení styčných důstojníků generálu Ismayovi, věrnému pobočníkovi Winstona Churchilla, dělilo Němce od vstupu do hlavního města jen několik dní a do cesty se jim neměl kdo postavit – obrana Paříže byla armádou silně podceněna.²³⁰ Jednání s francouzskými civilními i vojenskými vůdci se konalo na půdě ministerstva zahraničí, kam dorazila britská delegace v půl šesté odpoledne a v momentě, kdy spatřili, že úředníci pálí vládní dokumenty na nádvoří bylo všem jasné, že situace je opravdu vážná.²³¹ „*Kde se nachází strategické zálohy?*“ ptal se Churchill poté, co napjatí generálové popsali průlom u Sedanu a Limalu. Odpovědí mu bylo Gamelinovo potřesení hlavou a prostá odpověď – „*Žádné nejsou.*“²³² To byl pro Churchilla nepředstavitelný šok. Požadoval, aby severní armády, jichž byl součástí i BEF, přešly do protiútku a odřízly postupující německé divize tanků a motorizované pěchoty, které jen během 15. května postoupily o téměř sto kilometrů.²³³

Podle generála Ismaye byla situace „*špatná, ale nikoli beznadějná,*“²³⁴ a Churchill telefonoval do Londýna s pokyny, aby se sešel válečný kabinet a začal projednávat poskytnutí dalších stíhacích perutí na pomoc Francii. Byly to právě stíhače, které francouzští generálové žádali, protože získání vzdušné převahy pro ně bylo prioritou, a poté by bylo snad možné likvidovat tankové kolony ze vzduchu, ale na to již bylo pozdě.²³⁵ Samotný Churchillův telegram odeslaný do Londýna zaslouží jistou pozornost, neboť může mnohé napovědět o jeho názoru na tehdejší situaci. Úvodní odstavce veskrze pouze popisují situaci ve Francii a na

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ FRIESER, s. 305; CAB 65/7.

²²⁹ CHURCHILL, *Hodina*, s. 47.

²³⁰ DRAKE, David, *Paris at War, 1939-1940*, New York 2015, s. 39-41.

²³¹ JACKSON, s. 10; CHURCHILL, s. 49.

²³² CHURCHILL, *Hodina*, s. 49.

²³³ Tamtéž, s. 51.

²³⁴ Tamtéž, s. 52.

²³⁵ NORD, s. 92.

frontě, třetí odstavec se pak věnuje právě stíhačkám. „*Příští dva, tři nebo čtyři dny považuji za rozhodující...*“ prohlásil Churchill na začátku svého žádosti o stíhače a bombardéry, které by podle něj během následujících dní měly soustředit svou činnost na postupující nepřátele. „*Ani tak nemohou být zaručeny výsledky,*“ vyjádřil své obavy z toho, aby se situace nevyvinula jako v Polsku na podzim předchozího roku. „*Osobně mám pocit, že bychom měli poslat požadované perutě stíhaček (tj. dalších šest) zítra...*“²³⁶ Churchill očividně nechtěl ještě Francouze odepsat, nelze ale říct ani to, že by situaci nebral dostatečně vážně, jak bývá někdy zmiňováno a připisováno jeho lehkovážné povaze. Churchill požadoval vyslání stíhačů i přesto, že si myslel, že k zastavení tanků je potřeba dělostřelectvo, nikoliv letadla, snažil se tak Francouze mobilizovat tím, že jim Británie poskytne podporu – „*Bylo nutné vyškrábat rezervy až do dna.*“²³⁷

Válečný kabinet se toho dne sešel hned dvakrát. Dopoledne, ještě před Churchillovým odletem, se jej účastnil neobvykle velký počet lidí, celkem osmnáct ministrů a civilních úředníků. Letecká podpora pro Francii byla pouze jedním z bodů celého jednání a bylo rozhodnuto, že na podporu francouzské armády budou ještě toho dne odeslány celkem čtyři perutě stíhačů a další dvě budou připraveny k odletu, pokud to vývoj situace bude žádat.²³⁸ Druhé jednání, již ve stínu Churchillova telegramu, vedl v premiérově zastoupení Chamberlain a týkalo se pouze letecké podpory ve Francii a svoláno bylo na jedenáct hodin večer, přičemž Churchill dostal odpověď již v půl dvanácté.²³⁹ Bylo rozhodnuto, že návrh čtyř odsouhlasených dopoledne, bude do Francie odesláno dalších šest perutí stíhačů a stav britských letadel se tak nad Francií zdvojnásobí.²⁴⁰ Projednány byly i Churchillem požadované útoky bombardérů na přechod řeky Mázy u Sedanu, ač si to vyžádalo relokaci některých bombardérů, útoky bylo možné provést již v noci ze 17. na 18. května.²⁴¹ Churchillova návštěva v Paříži mu jistě poskytla přesvědčivější obrázek o tom, jak se válečná situace vyvinula a přiměla ho k tomu, aby nechal do Francie poslat další leteckou podporu. Přispěla však i k tomu, že si vytvořil nepříliš lichotivý pohled na francouzské vrchní, které označoval za vystrašené a pomalé.²⁴²

²³⁶ CHURCHILL, *Hodina*, s. 54-55.

²³⁷ Tamtéž, s. 53.

²³⁸ CAB 65/7.

²³⁹ CHURCHILL, *Hodina*, s. 55.

²⁴⁰ CAB 65/7.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² JACKSON, s. 10.

Do Londýna se Churchill vrátil „*skleslý na duchu*,“²⁴³ ani to jej a jeho vládu nesmělo zdržovat od činnosti. V následujících dnech se ještě několikrát do Francie vrátil, v noci z 18. na 19. navštívil velitelský stan lorda Gorta, jen aby zjistil, že situace je den ode dne horší.²⁴⁴ Britové byli nuceni se stáhnout a vytvořit obranné pozice kolem Arrasu. V této době také probíhala evakuace jednotek z Norska a válečný kabinet se zaobíral i otázkou případné invaze na Ostrovy. V souvislosti s tímto navrhl Anthony Eden vytvoření domobrany, která byla složena z mužů věku mezi sedmnácti a pětadesáti roky, kterým měly být v případě ohrožení vydány uniformy a zbraně, plat však dostávat neměli.²⁴⁵ Do organizace obrany se zapojil i Churchill a dirigoval prostřednictvím Ismaye stahování praporů pravidelné armády v Indii a Palestině jednotkami teritoriální armády.²⁴⁶ Pozornost britské vlády se však neupínala pouze k záležitostem ve Francii, v souvislosti s výše zmiňovanou obavou z německé invaze, kterou Churchill osobně za příliš pravděpodobnou nepovažoval,²⁴⁷ byly vydány rozkazy k označení a pozorování cizinců žijících v zemi, kteří by v případě útoku mohli posloužit jako pátá kolona.²⁴⁸ Válečný kabinet se nepřestával scházet minimálně dvakrát denně a přes francouzskou paniku z doby před necelým týdnem hlásil Ironside 20. května, že „*věřím, že s francouzskými jednotkami není nic v nepořádku*,“ ale že „*ve vrchním velení do příjezdu generála Weyganda vládla nerozhodnost*,“ kterou však podle jeho názoru Weygand odstraní.²⁴⁹ Ironsidův optimismus se mohl zdát neopodstatněný, neboť právě 20. května obsadil sbor Heinze Guderiana Abbeville a definitivně tak uzavřel spojencům cestu na jih. Britové a Francouzi si však v oblasti zachovávali početní výhodu, správil kabinet velitel generálního štábu,²⁵⁰ ale jak se během následujících dní ukázalo, nedokázal ani nově nastoupivší Weygand tohoto využít a protiútok, který mohl Blanchradovy a Gortovy jednotky z obklíčení dostat, nebyl nikdy proveden.

Touto dobou již několik dní probíhala neoficiální vyjednávání s Itálií, která se v následujících dnech měla stát společně s evakuací Dunkerku hlavním tématem diskusí v kabinetu. Vikomt Halifax již 15. května navázal kontakt s italským ekonomickým atašé v Londýně, kterým byl Marchese Patrizi, aby s ním projednal možné sblížení obou zemí skrze případné uvolnění obchodních restrikcí, které zavedlo v Atlantiku dominující královské

²⁴³ GILBERT, s. 596.

²⁴⁴ CHURCHILL, *Hodina*, s. 57.

²⁴⁵ CAB 65/7; JAMES, s. 229.

²⁴⁶ CHURCHILL, s. 59.

²⁴⁷ „*Nemyslím si, že by toto nebezpečí hrozilo bezprostředně, neboť velká bitva ve Francii ještě nebyla rozhodnuta*,“ zmiňuje v dopisu Ismayovi z 18. května, CHURCHILL, *Hodina*, s. 58.

²⁴⁸ CAB 65/7.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Tamtéž.

námořnictvo.²⁵¹ Tento rozhovor nejspíše vycházel ze skutečnosti, že Halifax byl téhož dne informován americkým vyslancem v Londýně, že italský ministr zahraničí Ciano je přesvědčen, že Mussolini je ochoten vstoupit do války na straně Německa.²⁵² Halifax proto navrhl, aby začala v této záležitosti šetření a aby nový ministerský předseda kontaktoval Mussoliniho v přátelském duchu. S tímto Churchill souhlasil, a slíbil, že ještě téhož dne připraví návrh, ve kterém Mussolinimu vyličí, že doufá, že jejich země najdou shodu a předejdou tak vzájemnému válečnému konfliktu.²⁵³ Následujícího dne se opět o námořním provozu mluvilo, a přestože byly vyslány lodě, které v případě vstupu Itálie do války měly zamezit vstupu italských lodí do Středozemního moře, byl jim prozatím udělen rozkaz nechat italské lodě proplouvat, pouze provádět inspekce, zda nepřeppravují válečný materiál.²⁵⁴ Odpověď na Churchillův telegram přišla 18. května a v kabinetu byla čtena dne následujícího. Italský vůdce v dopise zmínil britské akce proti zájmům Itálie během 30. let a „že se italská politika, ať se události vyvinou jakkoli, bude řídit tímž smyslem pro čest a úctu k závazkům vyplývajícím z italsko-německé smlouvy.“²⁵⁵ Pro Churchilla nebylo nyní pochyb, že Mussolini a Itálie stát stranou nebude a do války zasáhnou v pro ně nejvýhodnější okamžik.²⁵⁶ Obavy z tohoto bylo možné pozorovat v kabinetu již několik dní, kdy prakticky na každém zasedání byl možný vstup Itálie do války projednáván, stejně jako jeho motivy a snad největší britská obava – zablokování Suezského průplavu, který byl životně důležitý pro britská panství v Asii.²⁵⁷

Důležitým momentem pro další vývoj války ve Francii byl 22. květen, kdy Churchill opět odletěl do Paříže, kde se měl setkat s Reynaudem a francouzským velením s novým vrchním velitelem Weygandem v čele.²⁵⁸ Weygand prezentoval Churchillovi nový plán, který byl ve skutečnosti jen předělanou verzí plánu, se kterým přišel vyhozený Gamelin. Jeho hlavním cílem bylo prorazit německý koridor, který vytvořila Guderianova tanková skupina a který odděloval hlavní tělo francouzských jednotek od několika set tisíc vojáků na severu.²⁵⁹ Detailněji byl plán rozebírán již výše, tady zbývá zmínit, že Churchill, který vždy věřil v ofensivní vedení války, s plánem nadšeně souhlasil. Plán však měl ztroskotat na tom, že jižní síly byly špatně organizované a příliš vzdálené, což však Churchill v tu chvíli nevěděl a rozhodl proto, že

²⁵¹ PRIOR, s. 52.

²⁵² Rozhodujícím faktorem měla být jednoznačná vítězství Němců v Belgii a Nizozemí, o kterých Mussoliniho předchozí večer zpravil Hitler, CAB 65/7.

²⁵³ CAB 65/7.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ PRIOR, s. 53; CHURCHILL, *Hodina*, s. 121

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ CAB 65/7.

²⁵⁸ CHURCHILL, *Hodina*, s. 66.

²⁵⁹ JACKSON, s. 89. Podrobněji rozkazy pro BEF popisuje Churchill v telegramu pro Gorta z 22. 5., CHURCHILL, *Hodina*, s. 67.

Britové budou spolupracovat. Jeho jednání rozeznilo náčelníky štábu, neboť Churchill postrádal mnohé informace, které oni měli, ale také proto, že plán schválil, aniž by ho s nimi konzultoval.²⁶⁰ Jedním z posledních přístavů, které Britové ve Francii drželi, byla Boulogne, o jejíž evakuaci spravil Churchill válečný kabinet 24. května a též zmínil, že zůstala nemalá francouzská posádka, která bránila přístav dále.²⁶¹ Velký význam přikládal premiér i Calais, které mělo bránit napadení Dunkerku, který zůstával poslední možným místem, odkud se britské jednotky z Francie mohly evakuovat. Hlavním bodem jednání zasedání kabinetu toho dne však byla opět Itálie, neboť francouzská vláda se obrátila na britského velvyslance v Paříži s dotazem, zda by bylo pro Brity přijatelné, aby americký prezident navázal kontakt s Mussolinim, což by mělo připravit půdu pro případná jednání na mezistátní úrovni.²⁶² Proti tomu nepadly žádné námitky, Halifax vyjádřil pochybnosti nad tím, zda to bude mít vůbec nějaký efekt. I přes tyto pochybnosti bylo rozhodnuto, že Roosevelt bude požádán o realizaci. Jeho žádost byla Mussolinim posléze příkře odmítnuta.²⁶³ Část jednání se věnovala i eventualitě německého obojživelného útoku na Británii. Invaze byla vládou obecně považována za nereálnou, nicméně strach z ní rostl, a proto bylo rozhodnuto internovat některé skupiny obyvatel a imigrantů z Německa a Rakouska, neboť byly obavy, že by mohli způsobit v budoucnu potíže.²⁶⁴

Weygandův plán bez reálné šance na úspěch, a Churchillův souhlas s ním, ať již byl motivován solidaritou se spojenci, jejichž zemi hrozila v nejbližších dnech naprostá porážka, nebo vlastní touhou po dobrodružství a akci, mohl být poslední ranou, kterou bylo nutno spojeneckým armádám zasadit. V tuto chvíli však zasáhl Hitler a 24. května dal příkaz zastavit postup. Tato třídní pauza poskytla Britům a Francouzům dostatek času, aby zkonsolidovali své jednotky a velitelé reálně zvážili možnosti. 25. května lord Gort uskutečnil zásadní rozhodnutí, které bylo v přímém rozporu s rozkazy, které dostal předchozího dne od Churchilla.²⁶⁵ Nejčastějším vysvětlením bývá ukořistění německých rozkazů, které vrchního velitele BEF přesvědčily, aby se začal stahovat.²⁶⁶ O tomto Gortově jednání, které zachránilo

²⁶⁰ Churchill později ve své knize tvrdí, že v situaci neměli na vybranou, nicméně pravděpodobnější je, že se jedná o jistou manipulaci fakty, neboť si nejpozději během několika dní musel uvědomit chybnost tohoto plánu, CHURCHILL, s. 67. Nicméně jiní, kteří se jednání účastnili, jako generál Pownall, se shodnou na jeho nadšení, JACKSON, s. 89.

²⁶¹ CAB 65/7.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Tamtéž; CHURCHILL, *Hodina*, s. 122.

²⁶⁴ Sám Churchill na jednání kabinetu zmínil, že jeho postoj vůči cizincům přitvrdil a internace rizikových věkových skupiny (tedy v produktivním a vojenském věku) se m zdála přiměřený krok, CAB 65/7.

²⁶⁵ MORE, Charles, *Why Did Gort Change His Mind on 25th May 1940? Genesis of a Myth*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, vyd. 92, č. 372, 2014, s. 326; CHURCHILL, *Hodina*, s. 84.

²⁶⁶ Tamtéž.

většinu expedičního sboru a značnou část francouzských sil, však Churchill ani vláda v Londýně 25. května ještě neměli tušení a premiér počítal s tím, že BEF provádí Weygandův plán. „*Věříme, že lord Gort pokračuje v pohybu jižním směrem. Jediné, co víme, tak to, že protivník vyvíjí tlak na pravé křídlo našich jednotek. Pokud bychom zjistili, že tlak způsobuje naše odklonění od dohodnutého plánu, měli bychom okamžitě informovat pana Reynauda,*“ prohlásil na zasedání kabinetu 25. května Churchill poté, co z Paříže přišel telegram, který tvrdil, že Gortovy jednotky se stahují k průlivu.²⁶⁷ To byla samozřejmě pravda, ale německá letecká převaha komplikovala komunikaci jak mezi veliteli, tak i s Londýnem a informace se tak často k premiérovi dostávaly opožděně. Byl proto vyslán styčný důstojník, který měl celou situaci vyjasnit, a ještě téhož dne nahradil John Dill ve funkci náčelníka generálního štábu Edmunda Ironsida.²⁶⁸ Ministr zahraničí Halifax opět vznesl otázku Itálie, neboť krom kontaktování Roosevelta se také na ambasádě neoficiálně setkal sir Robert Vansittart, ve 30. letech považovaný za italofoba, což dodávalo Halifaxovým slovům váhu, s jedním z italských diplomatů. V hlášení nejmenovaný italský diplomat poznamenal, samozřejmě neoficiálně a bez pokynů své vlády, že v Itálii je stále značný počet vlivných lidí, kteří by rádi vyřešili středomořskou otázku mírově a nebylo by proto od věci kontaktovat přímo pana Mussoliniho, jestli by pro Brity opatrně nezačal zjišťovat případné požadavky.²⁶⁹ Premiér se nechal slyšet, že „*by nebyl překvapen, kdyby nabídka přišla pro Francouze, neboť byli oslabeni a hrozil jim italský útok,*“ přesto prozatím přijal smířlivý postoj a za předpokladu, že všechna jednání budou probíhat tajně a bez publicity, svolil k pokračování tímto směrem.²⁷⁰ Premiérovou hlavní obavu nejspíše bylo, aby tato jednání nevyzněla jako projev slabosti, především proto si přál, aby vše zůstalo mimo pozornost tisku. Naopak žádoucí bylo, aby tisk zdůraznil britskou účast při obraně Calais, které se pro Churchilla stalo symbolem spojenecké spolupráce a odhodlanosti bojovat, nařídil proto ministru informací, aby podnikl potřebné kroky.²⁷¹ Ještě toho dne se pak obrana Calais stala jedním z hlavních témat britského tisku. Zmiňují ji větší noviny jako například *Daily Mirror* nebo *Daily Herald*, ale i menší lokální plátky z celé Británie.²⁷² Churchill 25. také obdržel zprávu nadepsanou „*Britská strategie v případě jisté eventuality.*“ Tou

²⁶⁷ CAB 65/7.

²⁶⁸ CHURCHILL, *Hodina*, s. 74.

²⁶⁹ PRIOR, s. 54; CAB 65/7.

²⁷⁰ CAB 65/7.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² *Coastal Fighting*, in: *Daily Mirror* 25. 5. 1940 [cit. dne 15. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>; *5000 Nazi Troops Reported Cut Off in Amiens*, in: *Daily Herald* 25. 5. 1940 [cit. dne 15. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>; *Not in Calais*, in: *Liverpool Echo* 25. 5. 1940 [cit. dne 15. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>; *Enemy Claims to be Near Calais*, in: *Yorkshire Post and Leeds Intelligencer* 25. 5. 1940 [cit. dne 15. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

eventualitou nebylo nic jiného než pád Francie. Tato zpráva nebyla příliš optimistická, spíše naopak, nedávala Británii šanci na obranu delší než pár měsíců. Přesto však podle jeho slov zůstával kabinet zajedno, a to, že by měli dále bojovat.²⁷³ Téhož dne také Churchill vydal rozkaz, aby Calais bylo bráněno do posledního muže. „*Obrana Calais až do konce má pro vlast i armádu prvořadý význam*“,“²⁷⁴ stálo v telegramu určeném pro brigádního generála Nicolsona. Tato zpráva napravit vágní opodstatnění, že by měli Calais bránit „*kvůli spojenecké solidaritě*“²⁷⁵ a zrušil tak rozkaz z předchozího dne, že mají britské jednotky z města stáhnout.²⁷⁶

Tento den byl prozatím asi vůbec nejtěžším dnem Churchillova premiérství.²⁷⁷ Halifax se 25. setkal s italským velvyslancem Bastianim,²⁷⁸ a stále stupňoval tlak na Churchilla, aby zahájil jednání s Itálií. Premiérovu pozici a odhodlání pokračovat v boji mohla silně zvíkat i zpráva náčelníků generálního štábu, nicméně zatím tlak ustál, což bylo možné i díky tomu, že na jeho straně stál krom Greenwooda a Attleho i Chamberlain, který byl sice nevýraznou podporou, ale zatím nestránil Halifaxovi.²⁷⁹ Jednání kabinetu dalšího dne bylo svoláno na devátou ráno, tedy poměrně brzy, neboť první setkání se většinou konalo v 11:30.²⁸⁰ Churchill večer předchozího dne obdržel zprávu, že do Londýna se dostaví francouzský premiér Reynaud a nejspíše budou spolu jednat o tom, jak si Francie zajistí co nejlepší podmínky příměří. Jestliže byl předchozí den zatím nejtěžší, nebyly vyhlídky pro Churchilla na 26. o moc lepší. Ranní setkání kabinetu se zabývalo především situací ve Francii, která byla při nejlepším mizerná. Informace podané admirálem Keyesem, Dillem a Churchillovým osobním informátorem ve Francii, generálem Sparssem, se shodovaly na tom, že francouzská armáda je blízko kolapsu, belgický král Leopold připravoval svou zemi i armádu na kapitulaci.²⁸¹ V pochmurné náladě se kabinet rozešel a svolán byl na druhou hodinu odpoledne. Mezitím se Churchill účastnil velké mše k nově ustanovenému národnímu dni modliteb a v poledne obědval s Reynaudem, který mezitím přijel do Londýna. Debata, jak Churchill očekával, se točila kolem těžké situace

²⁷³ CHURCHILL, *Hodina*, s. 87-90. Podle jiných však zpráva znamenala těžkou ránu pro vládní morálku a Churchill nechal plán revidovat. Nutno říci, že závěry, ke kterým došlo první zkoumání, byly přehnaně černé, neboť podceňovaly poměr námořních a leteckých sil, které byly v okolí ostrovů jasně ve prospěch Británie, PRIOR, s. 54; LUKACS, *Five Days*, s. 98-99.

²⁷⁴ CHURCHILL, *Hodina*, s. 83.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ PRIOR, s. 55.

²⁷⁸ FO 800/319/71.

²⁷⁹ LUKACS, *Five Days*, s. 91.

²⁸⁰ CAB 65/7.

²⁸¹ Tamtéž, LUKACS, *Five Days*, s. 106.

Francie,²⁸² jejíž vrchní velení prostupoval defétismu. Britský premiér se nechal slyšet, že Britové „*raději padnou v boji, než aby se nechali zotročit Němci.*“²⁸³

Během setkání kabinetu, které probíhalo v domě admirality od dvou hodin, seznámil Churchill všechny přítomné s tím, o čem ho spravil Reynaud a poté se situace stočila opět k Itálii, neboť Halifax mezitím opět mluvil s Bastianim. Ten ministroví zahraničí tlumočil Mussoliniho „*přání zajistit mír pro Evropu*“ a slíbil, že bude mít pro britskou stranu další informace co nejdříve.²⁸⁴ Ať již tento rozhovor vycházel z Bastianiho nebo Halifaxovi iniciativy, jednalo se o porušení pokynů, které Halifax dostal od premiéra – aby s Itálií vyjednával ohledně urovnání s nimi, nikoliv dojednání míru s Hitlerem – načež Halifax argumentoval, že jednání s Mussolinim logicky brzy povedou k jednáním s Hitlerem. Churchillovou odpovědí bylo, že „*mír a bezpečnost mohou být dosaženy pod nadvládou Německa. To my nikdy nemůžeme přijmout.*“²⁸⁵ Churchillovo přesvědčení, že bojovat má smysl a že má Británie naději válku ustát, nejspíše vycházelo i z představ, že německé hospodářství nedokáže válečný stav udržet dost dlouho, s čímž souhlasili i Francouzi a náčelníci štábu. Naopak námořnictvo a RAF umožní ostrovům odolávat prakticky neomezeně.²⁸⁶ Churchill se ještě jednou před jeho odletem setkal s Reynaudem a probíral s ním znovu současnou situaci. Dobrou zprávou bylo, že Francouzi zatím neměli v plánu žádat o separátní mír, nicméně Reynaud trval na tom, aby byl kontaktován Mussolini, stejně jako Halifax.²⁸⁷ O tom Churchill své kolegy spravil, načež následovala další debata, v níž se střetl opět s Halifaxem, přičemž ostatní členové kabinetu zůstali nevýrazní a stranili spíše Churchillovi. „*Francouzům měla být poskytnuta šance nastolit v Evropě rovnováhu. On [Halifax] není přesvědčen, že premiérova diagnóza je správná a pan Hitler jistě nemá žádný zájem trvat na pobuřujících podmínkách.*“²⁸⁸ Nyní se Halifax otevřeně postavil premiérovi a předkládal před kabinet protichůdný plán. Churchill však zvolil zdánlivý kompromis a navrhl, aby byl Mussolini kontaktován, že Británie je ochotna jednat a nabídnout Německu navrácení kolonií v Africe, ne však nic, co by ohrozilo britskou suverenitu.²⁸⁹ Podmínky, o kterých všichni věděli, že na ně Hitler nepřistoupí. Na závěr jednání bylo zmíněno, že Francouzi souhlasili se stahováním jednotek a ty se nyní přesouvají

²⁸² Podle premiéra měla Francie v poli 50 divizí proti 150 německým, CAB 65/13/21.

²⁸³ LUKACS, s. 111

²⁸⁴ PRIOR, s. 58.

²⁸⁵ CAB 65/13/21.

²⁸⁶ REYNOLDS, s. 87-89; V telegramu, který 28. odeslal Reynaudovi Churchill vyzdvihuje sílu letectva a námořnictva, stejně jako slabost německého lidu i průmyslu, který neustále ohrožují britské bombardéry, CHURCHILL, *Hodina*, s. 124

²⁸⁷ Reynaud se snažil požadavky neutralizace Gibraltaru, Suez, demilitarizace Malty a omezení námořní přítomnosti ve Středozemním moři udržet Itálii mimo válku, CAB 65/13/21.

²⁸⁸ CAB 65/13/21.

²⁸⁹ FO 26/5/40.

k Dunkerku.²⁹⁰ Churchill, i přes minimum podpory od labouristů, měl situaci stále pevně v rukou a Halifaxův tlak ustál. Tento den byl svými událostmi významný i na frontě, neboť padlo Calais, Hitler stáhl svůj rozkaz a německá vojska se dala opět na postup k Dunkerku a konečně započala akce *Dynamo*, tedy evakuace jednotek BEF a francouzské 1. armády zpět do Británie.

Jednání kabinetu dalšího dne bylo započato nepříliš optimistickými zprávami o vývoji na frontě. Evakuace již začala, ale zatím se podařilo z Francie dostat pouze 7600 vojáků. Belgičané, kteří chránili křídlo BEF, kolísali a v důsledku tíživé situace byl Gortovi odeslán rozkaz, že jasnou přednost při evakuaci mají britští vojáci před francouzskými.²⁹¹ Nejkritičtější situace byla pak podle nových zpráv na linii okolo Armentieres, a právě tady hrozilo, že budou britské jednotky obklíčeny. 26. května byl také prezentován seznam nejnutnějších doporučení, které bylo nutno zajistit, aby mohla Británie dále pokračovat ve válce, který předložil kabinetu sbor náčelníků. Jedněmi z nejdůležitějších doporučení bylo přesvědčit USA, aby se zapojily do války a podpořily Spojené království dodávkami letadel, nicméně na seznamu nechybělo ani doporučení evakuace jihovýchodní části ostrova a další opatření ohledně případné páté kolony.²⁹²

Odpolední zasedání započalo v 16:30 a účastnili se jej pouze Churchill, Attle, Greenwood, Chamberlain, Halifax, Sinclair jako vůdce liberálů a Cadogan z ministerstva zahraničí.²⁹³ Debatu otevřel premiér, který zrekapituloval obsah svého odpoledního setkání s francouzským premiérem a poznamenal, že možným postupem, jak jednat s Mussolinim by bylo, kdyby jej kontaktoval opět Roosevelt, nicméně tato eventualita podle něj byla odsouzena k neúspěchu, protože Mussolini snadno prohlédne, že Roosevelt jej nekontaktuje z vlastní iniciativy.²⁹⁴ O pokroku jednání, která probíhala s francouzskou diplomacií informoval Halifax. Oznámil, že Francouzi by rádi předložili geograficky přesný seznam ústupků. Halifax i Churchill se shodli na tom, že to není vhodný postup, neboť se lišil od dohodnutých obecných záruk a byl by příliš konkrétní.²⁹⁵ Chamberlain také zdůraznil, že byl zachycen telegram, který víceméně jasně říkal, že Itálie hodlá vstoupit do války, a proto nabízet jí jakékoliv územní ústupky, kterými si Francie chtěla Itálii naklonit a udržet ji neutrální, již postrádalo smysl. Rozhořel se však spor o to, zda podporovat Roosevelta v tom, aby italského vůdce kontaktoval.

²⁹⁰ CAB 65/13/21.

²⁹¹ CAB 65/13/22.

²⁹² Celý seznam je dostupný jako příloha v CAB 65/7.

²⁹³ CAB 65/7.

²⁹⁴ CAB 65/13/23.

²⁹⁵ Tamtéž.

Většina přítomných se domnívala, že to vyzní jako jejich vlastní slabost. Churchill, který předchozí den ukončil smířlivými slovy vůči Halifaxovi nyní zaujal nesmlouvavý postoj a debata předchozího dne se opakovala s nezmenšenou silou.²⁹⁶ „*V tuto chvíli je naše prestiž v Evropě na velmi nízké úrovni. Jediná cesta, jak ji získat zpět, je ukázat světu, že nás Německo neporazilo.*“²⁹⁷ Tímto dal jasně najevo, že nesouhlasí s tím, aby Británie vyjednávala, nebo jen žádala Mussoliniho, aby zjišťoval případné Hitlerovi požadavky. Chamberlain i Sinclair s ním souhlasili, ale Halifaxe toto prohlášení pobouřilo, protože „*nemohl vidět žádnou podobnost mezi tímto prohlášením a postupem, na kterém se shodli při včerejším jednání.*“²⁹⁸ Churchill toto jednání a konflikt ve své knize prakticky nezmiňuje, nicméně je patrné, že se jednalo o klíčové momenty ve válce. Pokud by se Churchill tlaku Halifaxe podvolil a jednal by s Mussolinim a Hitlerem, mohla válka probíhat naprosto odlišně. Ministr zahraničí pak položil Churchillovi zásadní otázku. „*Pokud by pan Hitler [...] nabídl podmínky Francii a Británii, byl by ministerský předseda ochoten o nich diskutovat?*“ Na to Churchill po krátké odmlce odpověděl, „*On [Churchill] by se k žádání o mír a podmínky k Francii nepřipojil, ale pokud by byly nabídnuty, byl by ochoten je zvážit.*“²⁹⁹ Tímto promyšleným výrokem dal jasně najevo, že nehodlá protivníka žádat o mír, zároveň mu nikdo, ani Halifax, nemohl vyčíst, že je válečným štváčem. Nicméně Churchill dobře věděl, že žádná taková nabídka od Hitlera nepřijde, dokud bude Británie bojovat.³⁰⁰ V tento moment kabinetní zápisy mlčí, nicméně je pravděpodobné, že Halifax vyhrožoval rezignací, neboť se později Cadoganovi toho večera svěřil, že již s „*s Winstonem nemůže dále pracovat.*“³⁰¹ Je zjevné, že Halifax považoval Churchillovo jednání za hrubou chybu, jinak by se do takového konfliktu nepouštěl, pravda však byla, že jeho rezignace by Churchilla nijak vážněji neohrozila, Churchill měl jasnou podporu v kabinetu, díky Attlemu, Sincalitrovi a Chamberlainovi pak i v parlamentu, a jediné co by způsobila by bylo zdání národní nejednoty a pokles morálky.³⁰² Churchilla to však donutilo zmírnit a prohlásil na závěr: „*Pokud je pan Hitler připraven zjednat mír na podmínkách obnovení německých kolonií a nadvlády nad střední Evropou, to je jedna věc. Ale je velmi nepravděpodobné, že by takovou nabídku udělal.*“³⁰³

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ Tamtéž.

²⁹⁸ CAB 65/13/23.

²⁹⁹ Tamtéž.

³⁰⁰ Chamberlain byl toho názoru, že Hitler byl připraven dát podmínky Francouzům a těm by pak bylo povoleno přizvat k jednání své spojence. K této eventualitě zaujal celý kabinet odmítavý postoj, CAB 65/12/23.

³⁰¹ PRIOR, s. 65.

³⁰² Tamtéž, s. 69.

³⁰³ CAB 65/7/39.

Třetí a poslední jednání toho dne bylo svoláno na deset hodin večer a týkalo se pouze dění na západní frontě. Svoláno bylo proto, že se stalo hned několik závažných událostí. Předně byl potvrzen pád Calais, o kterém informoval ministr války Anthony Eden, a také evakuace několika málo zraněných skupinou britských torpédoborců.³⁰⁴ Mnohem vážnějším problémem představovala skutečnost, že Belgický král Leopold vydal rozkazy, aby byli Němci požádáni o příměří. Stažení belgických vojáků v tuto chvíli mohlo znamenat naprostou katastrofu u Dunkerku, neboť belgická armáda držela značnou část východního křídla bojového uskupení kolem přístavu.³⁰⁵ Jak Blanchard, tak Gort dostali od svých vlád rozkazy pokračovat v boji a byla též vyslovena domněnka, že Weygand a francouzské velení již Blancharda a jeho jednotky odepsalo a nepočítalo s jejich bojeschopností, pročez jim ponechali volnou ruku při kooperaci s BEF.³⁰⁶ Následujícího dne se situace potvrdila a Belgičané skutečně kapitulovali. Počet vojáků evakuovaných z Dunkerku rostl jen pomalu, podařilo se evakuovat 11 400 mužů a další 2400 byli na cestě přes průplav,³⁰⁷ a Britové neměli moc důvodů proč jásat. Plný výčet situace podal kabinetu admirál Keyes, který působil jako styčný důstojník s Belgičany, a po jeho hlášení Churchill shledal, že Belgie se nyní stane loutkovým státem Německa a s jeho podporou nemohou již spojenci nadále počítat. Belgická vláda v exilu ohlásila distancování se od kroků krále Leopolda a prohlásila se za jedinou vládou lidu Belgie a slíbila pokračování spolupráce se spojenci.³⁰⁸ Na tomto jednání Halifax informoval, že Mussoliniho odpověď na Rooseveltovy dotazy byla striktně negativní a Francouzi byli telegramem vyrozuměni o stanovisku, které zaujala vláda po předchozích jednání, ohledně přímého kontaktování Mussoliniho. Dobrou zprávou zůstávalo, že Itálie se pravděpodobně neplánovala zapojit do války okamžitě, a to stejně se dá říci i o fašistickém Španělsku, o kterém se předpokládalo, že zůstane neutrální.³⁰⁹

Ve čtyři hodiny odpoledne se konalo další setkání, které se mělo týkat přístupu k Itálii. Diplomacie byla skrze Roberta Vasittarta požádána, aby jasně vyjádřila, jestli bude žádat o italské prostřednictví při vyjednáváních.³¹⁰ Tento postup podpořil Halifax a Churchill se Sincalirem mu hlasitě oponovali. Nicméně výsledek z předchozího dne se neopakoval – Chamberlain se začal přiklánět ke svému kolegovi z dob appeasementu.³¹¹ „*Je naší povinností dívat se na situaci realisticky. Cítil se [Chamberlain] zavázán říci, že je ve shodě s ministrem*

³⁰⁴ CAB 65/7

³⁰⁵ CAB 65/7.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ Tamtéž.

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ CAB 65/13/24.

³¹¹ PRIOR, s. 68.

*zahraničí v pohledu, že pokud bude možné dostat podmínky sice tvrdé, ale nikoliv narušující naši nezávislost, měli bychom je zvážit,*³¹² nechal se slyšet a rozpoutal tak vášnivou debatu. Na Churchillově straně stál jasně Sinclair a i oba labouristé. Jednání bylo v 18:15 odročeno a svoláno zpět v 19:00. Churchill během těchto pětáctyřiceti minut nezahálel. Když se navrátil do jednací místnosti, správil své kolegy ve válečném kabinetu o následujícím: „*V mezičase jsem se setkal s ministry, kteří nesedí ve válečném kabinetu. Oznámil jsem jim nejnovější zprávy. Nevyjádřili obavy z pozice Francie, ale vyjádřili uspokojení, když jsem jim sdělil, že zde není nejmenší šance, že bychom náš boj vzdali. Nepamatuji si, že bych kdy slyšel shromáždění takto vysoce postavených mužů vyjádřit se takto spontánně.*“³¹³ Tím byla debata na téma, zda jednat si Itálií, uzavřena. Kabinet přistoupil k otázce telegramu, který měl být poslán do USA, a v němž Britové žádali o materiální podporu.³¹⁴ Byl též odeslán telegram Reynaudovi, ve kterém bylo jasně vyjádřeno, že Britové nehodlají žádat Mussoliniho o zprostředkování jednání s Hitlerem, přesvědčení o vnitřní slabosti Německa a obava z toho, že by spojenci mohli o příměří žádat příliš brzo, přičemž pád Německa se určitě musí blížít. Zakončen pak byl telegram prohlášením, že jediná naděje, jak se vyhnout osudu Dánska a Polska leží v jednotě.³¹⁵

Během následujících dní se podařilo stáhnout z Dunkerku více než čtvrt milionu britských vojáků a morálka jak vojáků, tak civilního obyvatelstva zůstávala vysoká.³¹⁶ Francouzi na přelomu května a června neodrazeni britským telegramem kontaktovali Mussoliniho, nicméně italská strana je pohrdlivě odmítla a na začátku června její vojska vstoupila do jižní Francie.³¹⁷ To, co Británii v pěti dnech na konci května 1940 zachránilo od téhož osudu bylo především Churchillovo neochvějné přesvědčení, že Británie dokáže vzdorovat, a jeho neústupnost vůči Halifaxovi, v němž přežívala myšlenka appeasementu.

³¹² CAB 65/13/24.

³¹³ CAB 65/13/24. Sám Churchill popisuje ve své knize, že jej přítomní ministři plácali po zádech a blahorečili mu, nicméně jedná se nejspíše o nadnesené označení, CHURCHILL, *Hodina*, s. 118.

³¹⁴ Tamtéž.

³¹⁵ CHURCHILL, *Hodina*, s. 123-124.

³¹⁶ Tamtéž, s. 136.

³¹⁷ Tamtéž, s. 124.

Závěr

Winston Churchill může být jistě označen za jednoho z nejvýznamnějších britských státníků 20. století. Stejně však platí i to, že je jedním z nejkontroverznějších, a tudíž se dodnes najde mnoho jeho kritiků. Často je mu vyčítána jeho podpora britského imperialismu, stejně jako některé kroky za první i druhé světové války. Cílem mojí práce bylo analyzovat působení Winstona Churchilla na začátku druhé světové války a jeho vliv na výsledek jednání válečného kabinetu na konci května 1940 a poskytnout co nejvíce komplexní a objektivní pohled na jeho kroky v úřadu britského premiéra.

Díky analýze dobových pramenů, stejně jako tisku se mi podařilo analyzovat situaci a události, jak se odehrály během zasedání válečného kabinetu. Období a události z pohledu Winstona Churchilla mi pomohly dokreslit jak jím napsané knihy, tak studium některých velice podrobných biografií – v tomto byla nejnápomocnější kniha od Martina Gilberta. Nicméně pro hlubší pochopení jednání ostatních aktérů by bylo při dalším bádání vhodné použít při práci i např. vydané deníky ostatních aktérů (především Halifaxe a Chamberlaina) nebo jejich osobní korespondence, ke které se mi bohužel nepodařilo získat přístup. Osobám Halifaxe a Chamberlaina jsem během svého výzkumu nepřikládal dostatečný význam a během psaní práce jsem došel k závěru, že by podrobnější zkoumání jejich postojů jistě přineslo zajímavé a komplexnější poznatky o důvodech jejich konání, které výrazně ovlivnilo vládní rozhodnutí. Vzhled do jednání a motivů ostatních aktérů událostí v květnu 1940 mi umožnilo studium sekundárních pramenů, především kniha *Five Days in London*. Teorie a názory prezentované v knihách *Five Days in London* a *When Britain Saved the West* se shodovaly i s výsledky mého bádání v primárních zdrojích, čímž mě utvrdily ve správnosti mých závěrů.

Winston Churchill se jako první lord admirality během období tzv. „podivné války“ ukázal jako nejaktivnější ze služebních ministrů, neboť v úvodních měsících to bylo právě námořnictvo, které se nejčastěji střetávalo s nepřítelem. I v důsledku toho se v průběhu tohoto období neustále zvyšovaly jeho pravomoci ohledně vedení války, zastával více úřadů a stal se jakousi „tváří“ válečného kabinetu. To mu zajistilo stále stoupající oblibu v parlamentu i mezi obyvatelstvem a v tisku. S nejvyšší pravděpodobností i díky tomu ustál krizi vlády zapříčiněnou debaklem norského tažení, a to i přesto, že nesl značný podíl odpovědnosti na jeho řízení i následném neúspěchu. Tato krize vyústila v Chamberlainovu rezignaci a díky Halifaxově odmítnutí pozice premiéra se jím stal Churchill.

Do úřadu ministerského předsedy nastoupil Churchill v době jedné z nejhorších krizí, kterým musela Británie za poslední století čelit, přesto se do role válečného vůdce vžil vskutku rychle a na rozdíl od předchozí administrativy jednal rázně a okamžitě. Během dvou dní se mu podařilo sestavit základ nové vlády, ve které byly zastoupeny všechny parlamentní strany, i přesto, že to nebyla jeho povinnost. Cítil však jistou loajalitu k Chamberlainovi a navázal tak na jeho snahu národní vládu sestavit. To se ukázalo jako jeden z klíčových faktorů na konci května, neboť labourističtí a liberální vůdci fungovali ve válečném kabinetu jako jeho prakticky neochvějná podpora v otázkách válečných operací a zahraniční politiky. I přes neúspěchy na frontě a defetismus spojenecké Francie Churchill díky spolupráci s Chamberlainem upevnil svoji pozici v parlamentu a také díky tomu mohl ve válečném kabinetu otevřeně odmítnout mírová jednání a ustát pravděpodobné vyhrožování rezignací od Halifaxe, protože kdyby za ním nestála dostatečná podpora části konzervativců společně s labouristy, liberály a tiskem, mohlo by odstoupení populárního ministra zahraničí vážně ohrozit vládu a možná i způsobit její pád. Nicméně Churchillovi se podařilo vybudovat dostatečně silné postavení, a proto mohl mezi 24. a 28. květnem obhájit svůj postoj a prosadit ho lordu Halifaxovi navzdory.

Dne 24. května lord Halifax jako ministr zahraničí poprvé informoval vládu o navázání kontaktů s Itálií, které by umožňovaly sledovat umírněnou linii a jednat s italským vůdcem. Cílem jednání mělo být zpočátku dosažení toho, aby Itálie zůstala ve válce neutrální, což si přáli především Francouzi, stejně jako část italských představitelů. Churchillův telegram Mussolinimu, který se měl stát začátkem jednání těchto dvou nejvyšších představitelů obou států, byl italským vůdcem rázně odmítnut, a proto jednala vláda o možnosti využít amerického prezidenta Roosevelta jako nestranného prostředníka. Nicméně i tento pokus ztroskotal. Jednání se dále stupňovala jak kvůli tlaku Francouzů, kteří se již upínali k tomu, najít pro sebe co nejlepší podmínky, tak kvůli narůstajícímu tlaku ministra zahraničí a italských diplomatů. Ti požadovali po Británii vyjádření „geograficky přesných“ ústupků, které byla ochotna nabídnout za udržení italské neutrality a případné zprostředkování jednání s Němci o podmínkách příměří. To však Churchill odmítl, což vedlo k dalšímu vyostření situace, která vyvrcholila 27. a 28. května, kdy Halifax, již podporovaný Chamberlainem, otevřeně vystoupil proti Churchillovi.

Na jednání 28. května bylo definitivně rozhodnuto, že Británie zůstane ve válce. Byl však Churchill oním rozhodujícím faktorem a osamělým válečníkem proti appeaserům? Odpověď nemůže být jednoznačná. Během debat válečného kabinetu mezi dny 24. a 28. května 1940 bylo premiérovo přesvědčení, že jakýmkoliv jednáními s Německem a Itálií by Británie ukázala

slabost a přiblížila tak porážku, a odhodlání si za tímto přesvědčením stát jistě zásadním faktorem. Můžeme se jen dohadovat, ale pokud by premiérem byl stále Chamberlian, nebo by jeho funkci 10. května převzal Halifax, nejspíše by Británie v květnu 1940 podepsala s Německem příměří. Na druhou část otázky, tedy zda byl Churchill oním osamělým bojovníkem, je však odpověď záporná. Na jeho straně sice nestáli všichni konzervativci, nicméně jejich nemalá část ano, stejně jako prakticky všichni labouristé a liberálové, ve vládě reprezentováni Attleem, Greenwoodem a Sincalirem, kteří byli od začátku měsíce ve vládě. Můžeme tedy říci, že na jeho straně stálo i veřejné mínění, neboť v této době byl jedním z nejoblíbenějších politiků v Británii. Je tedy potřeba souhlasit s tezí, že Churchill byl tím mužem, který stál mezi Británií a porážkou, nicméně nestál tam sám. Naopak to byl Halifax, jehož podpora ve vládě i parlamentu se zásadně zmenšovala, kdo se prakticky postavil do opozice bez širší podpory, neboť ta náležela Churchillovi. Jeho jednání v květnu 1940 můžeme označit za pokračování politické linie, kterou Halifax prosazoval společně s Chamberlainem během druhé poloviny 30. let, a proto je výsledek jednání 28. května 1940 možné označit za definitivní konec appeasementu v britské zahraniční politice.

Seznam použitých pramenů a literatury

Primární prameny:

5000 Nazi Troops Reported Cut Off in Amiens, in: Daily Herald 25. 5. 1940 [cit. dne 15. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

Aeroplanes, in: Daily Herald 10. 5. 1940, [cit. dne 10. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

Altmark Rescue: Work of Shipwrecked Mariners, in: The Scotsman, 23. 2. 1940, [cit. Dne 27. 3. 2020], dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

BBC TWO reveals the ten greatest Britons of all time, in: BBC Press Office 19. 10. 2002, [cit. dne 22. 4. 2020]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/>.

Britain to increase spending on arms, in: The Guardian, 4. 3. 1935, [cit. Dne 4. 4. 2020]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/>.

Cabinet Changes, in: Sunday Mirror 12. 5. 1940, [cit. dne 9. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

Coastal Fighting, in: Daily Mirror 25. 5. 1940 [cit. dne 15. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

COLVILLE, John, *The Fringes of Power, Downing Street Diaries, Volume One, 1939 – October 1941*, London 1985.

Enemy Claims to be Near Calais, in: Yorkshire Post and Leeds Intelligencer 25. 5. 1940 [cit. dne 15. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

Chamberlain Papers [online], The National Archives, [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.nationalarchives.gov.uk/> :

- NC 7/11/122
- NC 7/11/130
- NC 7/11/183
- NC 1/20/1/198
- NC 7/9/42
- NC2/24

Churchill Archives [online], The Internet Archive, [cit. dne 10. 4. 2020]. Dostupné z <https://archive.org/>:

- CA 20/11

Churchill Premier, Labour to Serve in, in: Daily Herald 11. 5. 1940 [cit. dne 9. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

- CHURCHILL, Winston S., *Do Boje*, Praha 1947.
- CHURCHILL, Winston S., *Druhá světová válka, I. díl, Blížící se bouře*, Praha 1992.
- CHURCHILL, Winston S., *Druhá světová války, II. díl, Jejich nejskvělejší hodina*, Praha 1993.
- CHURCHILL, Winston S., *Liberalism and the Social Problem*, London 1909.
- CHURCHILL, Winston S., *The Story of Malakand Field Force, An Episode of Frintier War*, New York 2005.
- CHURCHILL, Winston S., *The World Crisis, Volume I*, London 1923.
- CHURCHILL, Winston S., *London to Ladysmith via Pretoria*, London 2004, s. 135.
- CHURCHILL, Winston, *My Early Life*, London 1930.
- Churchill's Cabinet Means New Drive*, in: Shields Daily News 13. 5. 1940 [cit. dne 14. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.
- It's Up to You...*, in: Daily Mirror 11. 5. 1940 [cit. dne 14. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.
- Mamunds Perished*, in: The Daily Telegraph 22. 9. 1897 [cit. dne 17. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.
- Mr. Churchill Became Premier Last Night*, in: Daily Mirror 11. 5. 1940 [cit. dne 14. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.
- Not in Calais*, in: Liverpool Echo 25. 5. 1940 [cit. dne 15. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.
- Public Record Office* [online], The National Archives, [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.nationalarchives.gov.uk/>:
- ADM 199/280
 - ADM-239/261
 - FO 26/5/40
 - FO 800/319/71
- The UK Public Spending* [online], The UK Public Spending [cit. 1. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.ukpublicspending.co.uk/>.
- Records of Prime Minister's Office* [online], The National Archives, [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.nationalarchives.gov.uk/>:
- PREM 1/419
- The Cabinet Papers* [online], The National Archives, [cit. 2. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.nationalarchives.gov.uk/>:
- CAB/23/100
 - CAB 63/100

- CAB 65/7/39
- CAB 65/13/21
- CAB 65/13/22
- CAB 65/13/23
- CAB 65/13/24
- CAB 65/7
- CAB 69/1

Victory at All Cost Mr. Churchill, in: Evening Despatch 13. 5. 1940 [cit. dne 14. 4. 2020].

Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

What Use Is Antwerp?, in: Daily Mirror 12. 10. 1914 [cit. dne 19. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/>.

Odborná literatura:

BENNET, S., *The Battle of River Plate, Excerpts from the Diary of Surgeon Commander Jack Cussen RN, PMO of HMS Exeter*, in: Journal of Military and Veterans' Health, vyd. 27, č. 3, 2019.

BEST, Geoffrey, *Churchill, An Unexpected Hero*, Oxford 2003.

BEST, Geoffrey, *Churchill, Study in Greatness*, Oxford 2001.

BLAIR, Clay, *Hitler's U-Boat War, I., The Hunters, 1939-1942*, New York 1996.

BLAKE, Robert – LOUIS, Roger, *Churchill*, Oxford 2011.

CADDICK-ADAMS, Peter, *Phoney war and Blitzkrieg, The Territorial Army in 1939-1940*, in: RUSI Journal, vyd. 143, č. 2, 2008.

CARR, Richard, *Veterans of the First World War and Conservative Anti-appeasement*, in: Twentieth Century British History, vyd. 22, č. 1, 2011.

CONELLY, Mark – MILLER, Walter, *The BEF and the Issue of Surrender on Western Front in 1940*, in: War in History, vyd. 11, č. 4, 2004.

CROWSON, Nicholas, *Facing Fascism, The Conservative Party and the European Dictators, 1935-1940*, London 2003.

D'ESTE, Carlo, *Válečný vůdce, Život Winstona Churchilla ve válce, 1874-1945, I. díl*, Praha 2012.

D'ESTE, Carlo, *Válečný vůdce, Život Winstona Churchilla ve válce, 1874-1945, II. díl*, Praha 2013.

DIAMOND, Hanna, *Fleeing Hitler, France 1940*, New York 2007.

- DILKS, David, *The Twilight War and the Fall of France, Chamberlain and Churchill in 1940*, in: Transactions of the Royal Historical Society, vyd. 28, č. 1, Cambridge 1978.
- DOHRETY, Martin, *The Attack on the Altmark, A Case Study of Wartime Propaganda*, in: Journal of Contemporary History, vyd. 38, č. 2, 2003.
- DRAKE, David, *Paris at War, 1939-1940*, New York 2015.
- DUTTON, D. J., *Power Brokers or just ,Glamour Boys‘? The Eden Group, September 1939 – May 1940*, in: English Historical Review, vyd. 118, č. 4, Oxford 2003.
- DVOŘÁK, Tomáš a kol., *Úvod do studia dějepisu, 1. díl*, Brno 2014.
- ELLINGER, Jiří, *Neville Chamberlain, Od usmiřování k válce, Britská zahraniční politika 1937-1940*, Praha 2009.
- FRENCH, David, *British Military Strategy*, in: FERRIS, John, *The Cambridge History of The Second World War, Volume I, Fighting the War*, Cambridge 2015.
- FRIESER, Karl-Heinz, *The War in the West, 1939-1940, An Unplanned Blitzkrieg*, in: FERRIS, John, *The Cambridge History of The Second World War, Volume I, Fighting the War*, Cambridge 2015.
- GARIEPY, Patrick, *Gardens of Hell, Battles of Gallipoli Campaign*, Lincoln 2014.
- GILBERT, Martin, *Churchill, Život*, Praha 2002.
- GUNSBURG, Jeffery, *The Battle of Gembloux, 14-15 May 1940, The „Blitzkrieg“ Checked*, in: The Journal of Military History, vyd. 64, č. 1, 2000.
- HAARR, Geirr, *The German invasion of Norway, April 1940*, Barnsley 2009.
- HARWOOD, Jeremy, *World War at Sea*, Wollombi 2015.
- IMLAY, Talbot, *From Villain to Partner, British Labour Party Leaders, France, International Policy during Phoney War, 1939-40*, in: Journal of Contemporary History, vyd. 38, č. 4, 2003.
- JACKSON, Julian, *The Fall of France, Nazi invasion of 1940*, Oxford 2003.
- JAMES, Robert Rhodes, *Anthony Eden*, London 1986.
- JENKINS, Roy, *Churchill, A Biography*, London 2012.
- KELLY, Scott, „The Ghost of Neville Chamberlain,“ *Guilty Men and the 1945 election*, in: Conservative History Journal, č. 3, 2005.
- LEESON, D. M., *The Black and Tans, British Police and Auxiliaries in the Irish War of Independence, 1920-1921*, Oxford 2011.
- LOBELL, Steven, *Bringing Balancing Back In: Britain's Targeted Balancing, 1936-1939*, in: Journal of Strategic Studies, vyd. 35, č. 6, 2012.
- LUKACS, John, *Five Days in London, May 1940*, New Haven 1999.
- LUKACS, John, *Churchill, Visionary, Statesman, Historian*, New Haven 2002.

- LUKACS, John, *The Duel, The Eighty-day Struggle Between Churchill and Hitler*, New Haven 1990.
- MANCHASTER, William, *The Last Lion, Winston Spencer Churchill, Alone 1932-1940*, New York 1988.
- MARDER, Arthur, *From the Dardanelles to Oran*, London 2015.
- MAURER, John, *Churchill and the Outbreak of the Second World War in Europe*, in: *Orbis*, vyd. 63, č. 3, 2019.
- MORE, Charles, *Why Did Gort Change His Mind on 25th May 1940? Genesis of a Myth*, in: *Journal of the Society for Army Historical Research*, vyd. 92, č. 372, 2014.
- NORD, Philip, *France 1940, Defending the Republic*, New Haven 2015.
- Ó GRÁDA, Cormac, „*Sufficiency, Sufficiency and Sufficiency*“, *Revisiting the Bengal Famine of 1943-1944*, Dublin 2010
- O'BRIEN, Phillips, *How the War Was Won, Air-Sea power and Allied Victory in World War II*, Cambridge 2015.
- PRIOR, Robin, *When Britain Saved the West, Story of 1940*, New Haven 2015.
- REYNOLDS, David, *From World War to Cold War, Churchill, Roosevelt, and the International History of the 1940s*, Oxford 2007.
- RHYS-JONES, Graham, *Churchill and the Norwegian Campaign*, in: *The RUSI Journal*, vyd. 155, č. 4, 2010.
- RIPSMAN, Norrin – LEVY, Jack, *Wishful Thinking or Buying Time? The Logic of British Appeasement in the 1930s*, in: *International Security*, vyd. 32, č. 2, 2008.
- RISTE, Olav, *Intelligence and 'Mindset', The German Invasion of Norway in 1940*, in: *Intelligence and National Security*, vyd. 22, č. 4, 2007.
- ROBB, Linsey, *Blood, Thunder and Showgirls, The Merchant Navy on the BBC, 1939-1945*, in: *Historical Journal of Film, Radio and Television*, vyd. 35, č. 3, 2015.
- SHAY, Robert Paul, *British Rearmament in the Thirties, Politics and Profit*, Princeton 1979.
- SHOWALTER, Dennis, *Armies, Navies, Air Forces, Instruments of War*, in: FERRIS, John, *The Cambridge History of The Second World War, Volume I, Fighting the War*, Cambridge 2015.
- SMART, Nick, *Four Days in May: The Norway Debate and the Downfall of Neville Chamberlain*, in: *Parliamentary History*, vyd. 17, č. 2, 1998.
- ŠTAIF, Jiří, *Psaní biografie a autorská sebereflexe*, in: *Dějiny – Teorie – Kritika*, 2015.
- THOMAS, Adam, *From Depression to Victory: A Record of Growing British Determination during the Battle of Britain*, in: *Air Power History*, vyd. 63, č. 1, 2016.

TOYE, Richard, *Assesing Audience Reactions to Winston Churchill's Speeches*, in: KJELDSEN, Jens, *Rhetorical Audiences Studies and Reception of Rhetoric, Exploring Audiances Empirically*, London 2018.

VICTOR, George, *Hitler: Pathology of Evil*, Washington D. C. 2000.

WITHERELL, Larry, *Lord Salisbury's Watching Comitee and the Fall of Neville Chamberlain, May 1940*, in: *The English Historical Review*, vyd. 116, č. 496, 2001.

ZIMM, Alan, *A Battle Badly Fought, Despite garnering accolades, British Commodore Henry Harwood allowed the outgunned Graf Spee to slip through his fingers at the Battle of the River Plate*, in: *Naval History*, vyd. 33, č. 4, 2019.